

VAMMAISTEN OSALLISUUS SUOMALAISISSA PUOLUEISSA

Kirjoittajat: Pauli Rautiainen, Amu Urhonen, Jelena Simic, Maija Mattila, Anna Kuokkanen

Johdanto

Vammaiset ihmiset ovat yksi Suomen syrjityimmistä ihmisryhmistä, kertovat lukuisat yhdenvertaisuusvaltuutetun ja muiden viranomaisten selvitykset. Kun syrjinnälle ja muille vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen ongelmille etsitään yhteistä nimittäjää, nousee vallitseva asenneilmapiiri vahvaksi ehdokkaaksi.

Vaikka vammaisten ihmisten oikeudet ovat Suomessa muodollisesti hyvät, oikeudet eivät toteudu arjessa, koska asenteet vammaisuutta ja vammaisia ihmisiä kohtaan ovat syrjiviä. Kysymys ei ole niinkään siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa halutaan syrjiä vammaisia. Kysymys on pikemminkin siitä, että suomalaisesta yhteiskunnasta puuttuu halua havaita ja purkaa niitä rakenteita, joiden johdosta vammaiset ihmiset tulevat syrjityiksi.

Osallisuudella on erilaisia tasoja ja määritelmiä. On huomattu, että vammaisten osallisuus on usein rajoittunut siten, että he ovat toiminnan kohteita. Tämän takia YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa, jota kutsutaan yleisesti vammaissopimukseksi, puhutaan täysimääräisestä osallisuudesta (englanniksi käytetään termiä meaningful participation eli merkityksellinen osallisuus).

Täsmennys viestii, että vammaisilla ihmisillä on oikeus myös aktiiviseen toimijuuteen ja vastuullisiin tehtäviin yhteiskunnassa. Vammaisten ihmisten kuuleminen tai paikalla oleminen jossakin ei riitä. Vammaisten ihmisten on päästävä täysimääräisesti mukaan päättämään kaikista yhteiskunnan asioista. Mahdollisuus osallistua vammaispolitiikkaan tai vammaisuuteen liittyvistä kysymyksistä päättämiseen on olennainen osa vammaisten ihmisten osallisuutta, mutta täysimääräisen osallisuuden näkökulmasta se ei yksin riitä. Tässä selvityksessä vammaisten osallisuudella tarkoitetaan vammaisten henkilöiden täysimääräistä ja yhdenvertaista osallisuutta kaikkeen puoluetoimintaan.

Syrjinnällä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän systemaattista torjumista tai asettamista muita huonompaan asemaan yksilön tai ryhmän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvistä syistä ilman hyväksyttävää syytä. Näin ymmärrettynä syrjintä on yhteiskunnan rakenteissa oleva ilmiö, josta ei saa kunnollista otetta, jos syrjinnäksi mielletään vain toiminta, jossa jollakulla on ollut tietoinen tarkoitus toisen ihmisen torjumiseen tai muita huonompaan asemaan asettamiseen.

Toisin sanoen jonkin toiminnan mieltäminen syrjinnäksi ei riipu siitä, onko sen taustalla jonkinlaista tahallisuutta tai tarkoituksellisuutta. Toiminta, joka johtaa syrjivään lopputulokseen, on syrjintää, vaikka toimija ei olisi tarkoittanut syrjiä – tai edes ymmärtänyt syrjivänsä – syrjityksi tullutta.

Vammaisten syrjinnässä on usein kysymys tiedon ja ymmärryksen puutteesta. Vammattomat eivät useinkaan havaitse, että heidän toimintansa syrjii vammaisia ihmisiä. Vammaiset ovat samalla itsekin niin tottuneita erilaisiin esteisiin, etteivät he välttämättä koe sulkemistaan ulos syrjinnäksi vaan pitävät sitä luonnollisena osana elämäänsä. Tähän viitataan sisäistetyn sorron käsitteellä. Kun syrjityt ihmiset alkavat hyväksyä sen, ettei heidän elämänsä kuulukaan järjestyä kuten muiden, ja näkevät oman toimijuutensa määrittävän tästä näkökulmasta, puhumme sisäistetystä sorrosta yhteiskunnallisen tason ilmiönä. Henkilökohtaisella tasolla sisäistetty sorto ilmenee siinä, kun syrjitty henkilö mukauttaa omaa toimintaansa sellaiseksi, ettei se haasta syrjintää. Näin syntyy kuvion 1 mukainen sisäistetyn syrjinnän noidankehä (ks. Katsui 2005, s. 90).

Kuvio 1: Sisäistetyn sorron noidankehässä toisiaan seuraavat ennakkoluulo, matalat odotukset, vähäiset mahdollisuudet, sisäistys, heikko itsetunto, passiivisuus, ja eristyneisyys, mikä taas johtaa ennakkoluuloon.

Monet liikuntavammat ovat hyväksyneet sen, että sinällään kaikille avoimeksi tarkoitettuja tilaisuuksia järjestetään esteellisissä paikoissa kiinnittämättä huomiota siihen, etteivät kaikki pääse paikalle. Monet kuurot ovat hyväksyneet sen, että heidän olemassaolonsa unohdetaan, kun toiminnassa ei ole valmiiksi mukana kuuroja tai viittomakielisiä.

Elämme yhteiskunnassa, jossa sitä, ettei pyörätuolia käyttävä puoluevaltuuston jäsen pääse puoluevaltuuston kokouksessa puhujapöytäntöön, pidetään puolue toiminnassa luonnollisena ja hyväksyttävänä. Aivan samoin puolue toiminnassa luonnollisena pidetään sitä, ettei puolueen tehtävänä ole ajaa aktiivisesti valtuustosalin muuttamista esteettömäksi edes siinä tilanteessa, kun puolueen valtuutettu ei pääse pitämään puheenvuoroa salin edestä.

Toki toisinaan ja joillakin ihmisillä kyseessä on myös tiedostettuja ja tarkoituksellisesti negatiivisia asenteita vammaisia henkilöitä kohtaan. Suurelta osin vammaisten ihmisten kohtaama syrjintä ja ulossulkeminen on kuitenkin luonteeltaan sellaista, ettei sitä useinkaan

edes hahmoteta syrjinnäksi tai ulossulkemiseksi. Tämän takia vammaisten ihmisten kohtaaman syrjinnän jäsentämiseen liittyvä suomenkielinen käsitteistö on vielä kehittymätöntä, jos sitä verrataan kansainvälisessä keskustelussa käytettävään käsitteistöön.

Emme esimerkiksi useinkaan erottele suoraan vammaisuuteen kiinnittyvää ulossulkemista, johon englanninkielisessä keskustelussa viitataan käsitteellä *disabilism* ja jota voi siten suomeksi kutsua disabilistiseksi syrjinnäksi, etuoikeuksien antamisesta henkilöille, joiden toimintakykyä pidetään normaalina. Jälkimmäiseen viitataan englanninkielisessä keskustelussa käsitteellä *ableism*, ja sitä voidaan suomeksi kutsua ableistiseksi syrjinnäksi.

Näiden käsitteiden avulla voimme analysoida tarkemmin edellä kuvattuja syrjintäasetelmia. Vaikka emme disabilistisesti sulje pyörätuolia käyttäviä henkilöitä kunnanvaltuuston tai puoluevaltuuston ulkopuolelle, osoitamme ableistisesti heille kunnan- tai puoluevaltuuston kokouksessa heidän toimijuuttaan kaventavan paikan, jos normaalisti toimintakykyiset eivät ole valmiita luopumaan etuoikeudestaan järjestää kokouksia vain heille täysimääräisen toimijuuden mahdollistavissa tiloissa. Keskustelu vammaisten henkilöiden kohtaamasta syrjinnästä onkin usein samalla keskustelua siitä, millaisia etuoikeuksia normaaliksi käsitetty toimintakyky yhteiskunnassa tuottaa ja missä määrin näistä etuoikeuksista olisi luovuttava yhdenvertaisuuden edistämisen nimissä.

Tässä selvityksessä tarkastellaan vammaisten ihmisten toimijuutta suomalaisissa eduskuntapuolueissa. Tutkimukset kertovat siitä, että vammaiset ihmiset kokevat olevansa niin valtaväestöä kuin myös muita vähemmistöryhmiä etäämmällä puolueista ja poliitikoista. Esimerkiksi tuore Euroopan perusoikeusvirasto FRA:n kokoamaan aineistoon perustuva Perusoikeusbarometri (oikeusministeriö 2021, s. 58) kertoo, että yli puolet vammaisista henkilöistä katsoo, etteivät valtavirran puolueet ja poliitikot välitä Suomessa vammaisista. Suhdeluku on huomattavasti korkeampi kuin vaikkapa venäjän- tai arabiankielisillä (ks. kuvio 2).

Kuvio 2: Perusoikeusbarometrin mukaan vastausjakauma väittämään ”valtavirran puolueet ja poliitikot eivät välitä minunlaisistani ihmisistä” on seuraavanlainen: vahvasti eri mieltä on 8 % koko väestöstä, 6 % venäjänkielisistä, 10 % arabiankielisistä 10 %, ruotsinkielisistä 10 % ja vammaisista 4 %. Eri mieltä on 29 % koko väestöstä, 29 % venäjänkielisistä, 20 % arabiankielisistä, 30 % ruotsinkielisistä ja 20 % vammaisista. Ei samaa eikä eri mieltä on 31 % koko väestöstä, 39 % venäjänkielisistä, 40 % arabiankielisistä, 30 % ruotsinkielisistä ja 23 % vammaisista. Samaa mieltä on 19 % koko väestöstä, 15 % venäjänkielisistä, 18 % arabiankielisistä, 21 % ruotsinkielisistä ja 25 % vammaisista. Vahvasti samaa mieltä on 13 % koko väestöstä, 12 % venäjänkielisistä, 11 % arabiankielisistä, 8 % ruotsinkielisistä ja 27 % vammaisista.

Tulos on samalla linjassa sen kanssa, mitä tutkimukset kertovat vammaisten ihmisten ja puolueiden etäisyydestä Euroopassa yleisesti. Ympäri Euroopan vammaiset ihmiset kokevat muita vähemmistöryhmiä enemmän, että poliitikot ja poliittiset puolueet ovat unohtaneet heidät. Vammaisten osallisuuteen liittyvät haasteet eivät ole siten vain suomalaisia vaan yleiseurooppalaisia.

Kiinnostavaksi vammaisten ihmisten kokemuksen siitä, etteivät puolueet välitä heistä, tekee se, että käytössä olevan hyvin karkean tiedon perusteella eurooppalaisella tasolla vammaiset henkilöt kuuluvat puolueisiin aktiivisemmin kuin väestö keskimäärin. He ovat myös kiinnostuneempia politiikasta kuin väestö keskimäärin. Suomea koskevaa tietoa ei kuitenkaan ole saatavissa, sillä Suomessa kerätään niukasti tämäläyppistä tietoa.

Vammaisten henkilöiden poliittiseen osallistumiseen ei ole Suomessa kiinnitetty huomiota demokradiapoliitiikan valtiollisia seurantajärjestelmiä kehitettäessä, vaikka vammaisten osallisuuden edistäminen onkin ollut esillä demokradiapoliittisessa puheessa. Nähdäksemme tällöinkin on pikemminkin katsottu, että Suomen olisi oltava vammaisten osallisuuden edistämisen edelläkävijä esimerkiksi demokradiapoliitiikkaan kytkeytyvässä kehityspoliitiikassa, kuin pohdittu vammaisten osallisuuden edistämistä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vaikka yhdellä puolueella on vammaisten henkilöiden oma jäsenjärjestö ja lähes kaikilla puolueilla jonkinlaisia vammaispoliittisia kysymyksiä käsitteleviä ryhmiä, vammaisten ihmisten osallistumisesta puoluetointaan Suomessa ei oikeastaan ole olemassa edes suurpiirteistä tietoa. Sitä ei voida myöskään helposti koota kansallisista rekistereistä ja osallisuuden seurantajärjestelmistä, koska niihin ei kirjata aihepiiristä tietoa. Tietoa ei voida myöskään koota helposti puolueilta, koska nekään eivät sitä kerää. Tämä liittyy osaltaan jo siihen, että henkilön vammaisuutta koskevan tiedon katsotaan olevan sellainen arkaluonteinen henkilötieto, ettei puolueilla ole edes oikeutta kerätä ja käsitellä jäsentensä tai toimintaansa muuten osallistuvien vammaisuutta koskevaa tietoa. Vammaisuuteen liittyvä tiedonkeruu on muutoinkin tunnistettu Suomessa puutteelliseksi, mikä vaikeuttaa vammaispolitiikan suunnittelua ja seurantaa (ks. Nurmi-Koikkalainen ym. 2017).

Tämä Kalevi Sorsa -säätion tutkijaryhmän Puolueiden kansainvälinen demokradiayhteistyö – Demo Finlandille laatima selvitys vastaa vammaisten henkilöiden osallistumista puoluetointaan liittyvään tiedontarpeeseen. Kysymys on esiselvityksestä, jossa nostetaan esiin aihepiirin keskeisiä kysymyksiä.

Selvitys on toteutettu syksyllä 2021 ja sen toteuttamisesta on vastannut Pauli Rautiaisen johdolla Kalevi Sorsa -säätion tutkijaryhmä Amu Urhonen, Anna Kuokkanen, Maija Mattila ja Jelena Simic. Selvitystyötä on koordinoanut ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet Rautiaisen lisäksi Kalevi Sorsa -säätion toiminnanjohtaja Mikko Lievonen, Demo Finlandin

toiminnanjohtaja Gary Klaukka ja Demo Finlandin ohjelmasuunnittelija Camilla Lohenoja. Selvitys perustuu Kalevi Sorsa -säätiön tutkijaryhmän syksyllä 2021 kokoomaan aineistoon sekä Demo Finlandin vuoden 2021 aikana toteuttamaan tiedonkeruuseen eduskuntapuolueiden näkemyksistä vammaisten osallistumisesta toimintaansa.

Selvityksen alussa käsittelemme lyhyesti sitä, mistä puhumme puhuessamme vammaisista ihmisistä. Tämän jälkeen käymme tiiviisti läpi, mitä tutkimuskirjallisuuden perusteella tiedetään vammaisten ihmisten osallistumisesta puolue toimintaan ja sen esteistä. Sitten kuvaamme Demo Finlandin eduskuntapuolueilta kokoaman aineiston perusteella, miten puolueet kokevat vammaisten ihmisten osallistumisen toimintaansa tällä hetkellä. Siitä siirrymme analysoimaan eduskuntapuolueiden verkkosivujen avulla, miten vammaiset ihmiset näkyvät puolueiden verkkoviestinnässä, kuinka saavutettavia puolueiden verkkosivut ovat ja kuinka esteettömiä verkossa esillä olevat puolueiden tilaisuudet ovat. Sitten kerromme eduskuntapuolueiden toimintaan osallistuvien vammaisten ihmisten haastattelujen pohjalta, mitä vammaiset ihmiset ajattelevat itse puolue toimintaan osallistumisesta ja sen esteistä. Lopuksi esitämme kokoavia päätelmiä.

Vammaisuus moniulotteisena ilmiönä

Vammaisuus on moniulotteinen ilmiö. Siksi ei ole mitenkään yksinkertaista määrittellä, keistä puhumme puhuessamme vammaisista henkilöistä. Vammaisuus on käsitteenä sidoksissa yhteisöön ja siihen ympäristöön, jossa sitä käytetään. Toisin sanoen se, mistä puhumme puhuessamme vammaisuudesta, on yhteiskunnallisen kontekstin ja historiallisen kehityksen määrittämää.

Vammaisuus-käsite alkoi vakiintua suomenkielisessä keskustelussa yleiseen käyttöön vasta 1970-luvulla. Sitä ennen puhuttiin muun muassa vaivaisista, houruista, mielettömistä, vajaamielisistä, kuuromykistä ja invalideista. Vammaisen käsite korvasi alkujaan erityisesti aiemman invalidin käsitteen, eikä suomen kielen sana vammainen vastaa täysin esimerkiksi englannin sanaa disabled, joka kääntyy usein pikemminkin toimintarajoitteiseksi kuin vammaiseksi. (Nurmi-Koikkalainen ym. 2017, 10–11.)

Tämä heijastuu esimerkiksi tilastointiin ja lainsäädäntöön. THL:n arvion (ks. Nurmi-Koikkalainen 2017) mukaan työikäisestä väestöstä noin yhdellä kahdestakymmenestä ja työiän ylittäneestä väestöstä noin yhdellä kolmesta on vähintään yksi toimintarajoite. Vain murto-osa heistä on kuitenkin esimerkiksi vammaispalvelulaissa tarkoitettuja vammaisia henkilöitä puhumattakaan samassa laissa tarkoitetuista vaikeavammaisista henkilöistä. Vammaispalvelulain perusteella vammaispalveluja saavien henkilöiden joukko ei vastaa Kelan jakamia vammaisuuksia saavien henkilöiden joukkoa, joka sekin on pienempi kuin jollakin tavalla toimintarajoitteisten joukko.

Erilaisia keskenään yhteismitattomia tapoja määritellä vammaisuus on lukemattomia. Vammaisuuden käsite määrittyykin eri yhteyksissä eri tavoin eikä siten ole useinkaan lainkaan selvää, mihin ihmisryhmään viitataan puhuttaessa vammaisista henkilöistä.

Niin työikäisten kuin työiän ylittäneiden kohdalla toimintarajoitteet liittyvät tavallisimmin muistamiseen ja liikkumiseen eikä kaikista näillä osa-alueilla toimintarajoitteisista puhuta muisti- tai liikuntavammaisina. Toimintarajoitteisuus kasvaa iän myötä. Muistamiseen ja liikkumiseen liittyvien toimintarajoitteiden lisäksi etenkin keskittymiseen ja kuulemiseen liittyvät toimintakykyrajoitteet kasvavat ihmisen ikääntyessä.

Nuoret, työikäiset ja ikääntyneet vammaiset henkilöt muodostavat keskenään hyvin erilaiset joukot. On myös syytä muistaa, että esimerkiksi syntymäsokeiden ja syntymäkuurojen toimintakyky ja tarpeet eroavat usein työikäisenä tai ikääntyneenä sokeutuneiden ja kuuroutuneiden toimintakyvystä ja tarpeista. Esimerkiksi monet syntymäkuurot – etenkin sisäkorvaistuteleikkaamattomat – suosivat viittomakielen tulkkausta tilanteissa, joissa monet työiässä tai ikääntyneenä kuuroutuneet suosivat tekstitulkkauksia.

Vain osa vammoista ja toimintarajoitteista on näkyviä. Monet vammaiset, joilla on mahdollisuus pitää vammansa piilossa, pyrkivät edelleen piilottamaan sen. Ei ole esimerkiksi tavatonta, että sisäkorvaistutetta käyttävä henkilö jättää turvautumatta tulkkauspalveluoikeuteensa, koska tulkin läsnäolo sosiaalisessa tilanteessa korostaa hänen kuulovammaisuuttaan. Kysymys on samanlaisesta ilmiöstä kuin valtavirrasta poikkeavassa seksuaali- tai sukupuoli-identiteetissä, jonka edelleen monet pyrkivät Suomessa piilottamaan ainakin joillain elämänsä osa-alueilla. (Ks. Cox 2013.)

Tämä heijastuu tapoihin, joilla vammaisuudesta puhutaan. Sellaiset ihmiset, joilla on mahdollisuus säädellä vammansa ja siihen liittyvien toimintarajoitteiden näkymistä, saattavat suosia englanninkielisestä keskustelusta johdettua ilmaisua *ihminen, joka elää vammauksensa kanssa* siinä, missä sellaiset ihmiset, joilla ei ole vastaavaa mahdollisuutta, saattavat suosia puhetta *vammaisista henkilöistä* tai *vammaisista ihmisistä*. Monet kuurot eivät puhu itsestään lainkaan vammaisina henkilöinä vaan viittomakielisinä. Onkin tärkeää tunnistaa, etteivät vammaiset ihmiset itsekään ole mitenkään yksimielisiä siitä, millaisin käsittein vammaisuudesta on puhuttava.

Vammaisuudesta käytävä keskustelu ei ole muuttunut vain sanojen tasolla. Pikemminkin viime vuosikymmeninä olemme käyneet suomalaisessa yhteiskunnassa läpi radikaalin muutoksen tavassamme jäsentää vammaisuutta ilmiönä. Lääketieteellisestä, vammaan ja sen kuntouttamiseen tai sen kanssa elämiseen kiinnittyvästä ajattelumallista olemme siirtyneet kuvaamaan vammaisuutta niin kutsutun sosiaalisen mallin avulla. Siinä vammaisuus ymmärretään henkilön suhteena ympäröivään yhteiskuntaan.

Sosiaalinen malli syntyi Isossa-Britanniassa 1970-luvulla fyysisesti vammaisten oikeuksia ajavan liikkeen piirissä. *Union of the Physically Impaired Against Segregation (UPIAS)* julkaisi ohjelman, jossa todettiin, että vammaiset eivät olleet vammaisia oman kehollisen poikkeavuutensa takia vaan niiden esteiden takia, joita yhteiskunta heille asetti: ”Vammaisuuden yhteiskunnallisen mallin mukaan vammaisuus ei ole yksilön ominaisuus, vaan se kuvaa niitä yksilön kannalta haitallisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia seurauksia, joihin vammaiset ihmiset törmäävät ei-vammaisille suunnitellussa ja heidän ehdoillaan toimivassa yhteiskunnassa.”

Oikeusperustaisen ajattelutavan mukaan taas vammaisilla henkilöillä on samat oikeudet kuin muillakin ja heidän tulisi voida osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tätä varten ympäröivän yhteiskunnan tulisi poistaa vammaisten ihmisten elämisen ja osallistumisen esteitä. Oikeusperustainen ajattelutapa yhdistettynä näkemykseen vammaisuudesta yksilön ja yhteiskunnan välisenä suhteena saavat ilmauksensa YK:n vammaissopimuksessa. (Nurmi-Koikkalainen ym. 2017.)

Sopimusveloitteet ovat Suomessa voimassa lainsäädännössä, ja YK:n vammaissopimukseen liittymistä edelsikin useiden kansallisten lakiemme muuttaminen sopimusveloitteiden mukaisiksi. Sopimus edellyttää muun muassa sen turvaamista, että vammaiset ihmiset voivat osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja päätösten suunnitteluun. Sopimus ei pääosin luo vammaisille ihmisille uusia oikeuksia vaan sen sijaan sopimuksen pääpaino on siinä, miten jo olemassa olevat, muissa ihmisoikeussopimuksissa vahvistetut oikeudet kyetään turvaamaan myös vammaisten henkilöiden kohdalla.

Ihmisoikeuksia painottava näkemys vammaisuudesta korostaa sitä, että vammaisten ihmisten oikeuksien parantamiseksi tarvitaan konkreettisia politiikkatoimia (Lawson & Beckett 2021, 370). Se muistuttaa myös siitä, että velvoite vammaisten osallisuuden edistämiseen puolueiden toiminnassa perustuu Suomen ratifioimiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden voimaan saattamiseksi säädettyyn kansalliseen lainsäädäntöön kuten yhdenvertaisuuslakiin. Kaikkien kansalaisten yhdenvertainen oikeus osallistua poliittiseen elämään on vahvistettu muun muassa lukuisissa Euroopan neuvoston asiakirjoissa (FRA 2014a, 1).

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella ja asettaa puolueille velvollisuuden toteuttaa toiminnassaan vammaisten henkilöiden osallistumisen esteitä poistavia kohtuullisia mukautuksia silloin, kun laista ei voida johtaa velvoitetta näiden esteiden poistamiseksi kokonaan. Mikäli kohtuullisia mukautuksia ei ole tehty, kyse on yhdenvertaisuuslain vastaisesta syrjinnästä ja äärimmillään myös rikoslakiin kirjattu syrjintärikoksen tunnusmerkistö voi täyttyä.

Yhdenvertaisuuslakia tulkitseva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on vakiintuneesti katsonut esimerkiksi poliittisen tilaisuuden järjestämisen tilassa, johon ei ole esteetöntä pääsyä pyörätuolilla liikkuvalla, yhdenvertaisuuslakia rikkovaksi syrjinnäksi. Vastaavasti yhteiskunnallisia keskustelutilaisuuksia toistuvasti esteellisissä tiloissa järjestäneen toimijan on katsottu käräjäoikeudessa syyllistyneen syrjintärikokseen. Vammaisten ihmisten syrjintä on paitsi väärin, myös lainvastaista ja äärimmillään rikollista toimintaa.

Vammaiset ihmiset kansalaisina ja puolueet portinvartijoina

Poliittisten oikeuksien lähtökohtana on kansalaisuus. Kansalaisuudessa on kyse yksilön ja valtion välisestä suhteesta, johon kietoutuvat tietyt oikeudet ja velvollisuudet. Muodollinen kansalaisuus määrittelee jäsenyyden valtiossa (Kuosma 2003; Sépulchre 2019).

T.H. Marshallin klassisena pidetyssä määritelmässä kansalaisuus koostuu historiallisesti eri aikoina saavutetuista oikeuksista. Marshallin mukaan kansalaisille myönnettiin ensimmäisenä henkilökohtaiset vapausoikeudet, kuten sananvapaus, uskonnonvapaus, omistusoikeus, sopimusvapaus ja oikeudellinen tasa-arvo. Näitä seurasivat poliittiset oikeudet, eli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä yhtäläinen oikeus tehtäviin ja virkoihin. Viimeisenä tulivat sosiaaliset oikeudet, joita olivat muun muassa oikeus elää yhteiskunnassa vallitsevien ihanteiden ja kohtuullisen elintason mukaisesti, oikeus ja mahdollisuus saada koulutusta sekä oikeus nauttia kulttuuritarjonnasta. (Osler & Starkey 2005, 16).

Marshallin kansalaisuuskäsitystä on kritisoitu muun muassa siitä, että se hahmottaa kansalaisuuden kehityksen miesten kokemuksen kautta. Naisten kohdalla aikajärjestys on ollut länsimaissa toinen, sillä he saavuttivat sosiaaliset oikeudet työntekijöinä ja äiteinä ennen äänioikeuttaan ja poliittiset oikeudet puolestaan ennen henkilökohtaisia vapausoikeuksiaan. Esimerkiksi Suomessa naiset saivat äänioikeuden vuonna 1906, mutta vapautuivat vasta vuonna 1929 miestensä edusmiehisyydestä, joka tarkoitti miehen oikeutta edustaa vaimoaan ja hallita tämän omaisuutta. (Sulkunen 1990, 42.)

Marshallin määritelmä ei myöskään huomioi sitä, että erilaiset oikeudet eivät ole toisistaan riippumattomia. Jotta ihmisten poliittiset oikeudet voivat toteutua, usein tarvitaan monien sosiaalisten oikeuksien toteutumista. Marshallin määritelmä on kuitenkin siinä mielessä hyödyllinen, että se korostaa kansalaisuuden historiallisesti muuttuvaa luonnetta. Kansalaisuus ei ole kaikkina aikoina eikä kaikissa paikoissa samansisältöinen. Marshallin määritelmän kritiikki oikeastaan lisää tähän vielä, ettei kansalaisuus ole kehittynyt kaikkien ihmisryhmien kohdalla samaa polkua kulkien tai edes samanlaisten kamppailujen ja kehitysvaiheiden kautta.

Maria Sépulchre on tutkinut vammaisten ihmisten kansalaisuutta. Hänen mukaansa kansalaisuus koostuu seitsemästä osa-alueesta. Ensinnäkin kansalaisuus koostuu *juridisista*

oikeuksista, jotka määrittävät kansalaisuuden formaalin järjestämisen valtiossa. Toiseksi *valtiolliset auktoriteetit* mahdollistavat kansalaisuuden. Kolmanneksi kansalaisuus liittyy tiettyyn *alueeseen*, joka jakautuu eri tasoihin (valtio, alue, paikallinen). Neljänneksi kansalaisuus myönnetään – vaihtelevin tavoin – tietyille *väestölle*. Tämä väestö voi vaatia muutoksia siihen, miten kansalaisuus organisoidaan.

Viidenneksi kansalaisuuden konteksti liittyy tiettyyn historialliseen ajanjaksoon. Se on *ajassa* kehittyvä ja tiettyyn aikaan rajautuva instituutio. Kuudenneksi kansalaisuus sisältää *kustannuksia*. Valtiolliset auktoriteetit tarvitsevat resursseja juridisten oikeuksien toteuttamiseen, ja yksittäiset kansalaiset tarvitsevat resursseja hyödyntääkseen tai vaatiakseen kansalaisoikeuksiaan. Seitsemänneksi kansalaisuuteen sisältyy *normatiivisia ideaaleja*, joita kohti ihmiset ponnistelevat. Näillä normatiivisilla ideaaleilla on vaikutusta siihen, miten kansalaisuus järjestetään ja kenestä voi tulla kansalainen. (Sépulchre 2019.)

Samoin kuin T.H. Marshallin klassinen määritelmä, myös Sépulchren määritelmä korostaa kansalaisuuden muuttuvuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Kansalaisuuden määrittelemiseen sisältyy poliittisia valintoja: Millä ehdoin kansalaisuus myönnetään? Millaisia kustannuksia ollaan valmiita hyväksymään oikeuksien toteuttamiseksi? Millaiset normatiiviset ideaalit ovat vallalla? Nämä ovat olennaisia kysymyksiä tarkasteltaessa vammaisten ihmisten kansalaisuuden toteutumista.

Seitsemän kohdan määritelmä tuo näkyviin, että vaikka henkilöllä olisi muodollinen kansalaisuus, hänen kansalaisoikeutensa eivät välttämättä toteudu. Juuri tästä on kyse, jos vammaisten ihmisten poliittisen osallistumisen tiellä on esteitä. Kuten Sépulchre esittää, kansalaisuus vaatii toteutuakseen joka tapauksessa resursseja. Esimerkiksi vaalit on järjestettävä tietyin väliajoin, ja on poliisin ja oikeuslaitoksen tehtävä taata kansalaisoikeuksien toteutuminen.

Jotta kansalaisuus voisi toteutua tasa-arvoisesti riippumatta mahdollisista vammoista tai toimintarajoitteista, pääsy puoluetoimintaan on keskeistä. Puolueet toimivat edustuksellisessa demokratiassa portinvartijoina. Ne käytännössä päättävät, kenestä voi tulla kansanedustaja, koska ne päättävät, kenestä voi tulla ehdokas. Puolueiden poliittiset ohjelmat muovaavat hallitusohjelmia ja siten koko poliittista päätöksentekoa. Onko vammaisilla ihmisillä konkreettista pääsyä henkilövalintoja ja linjauksia koskeviin valmistelu- ja päätöksentekotilanteisiin? Kysymys ei ole vähäinen demokratian toteutumisen kannalta.

Myös vammaisten ihmisten edustus on keskeinen kysymys demokratian näkökulmasta. Edustus voidaan yhtäältä ymmärtää edustavuutena. Tällöin ajatellaan, että demokratia toteutuu, kun kansanedustuslaitos on ikään kuin peilikuva kansalaisista. Eduskunnassa pitäisi siis olla samassa suhteessa eri sukupuolia, eri yhteiskuntaluokista tulevia, eri vähemmistöjä ja

ylipäättään erilaisista taustoista tulevia ihmisiä kuin väestössä kokonaisuudessaan. (Noponen 1989, 117–118.)

Vaikka eduskunnan edustavuutta on tutkittu monien muiden ryhmien suhteen, vaali- ja ehdokastutkimuksissa ei ole selvitetty kansanedustuslaitosten edustavuutta suhteessa vammaisiin ihmisiin. Esimerkiksi eduskuntavaalitutkimuksissa on selvitetty puolueiden äänestäjäkunnan koostumusta iän, sukupuolen, äidinkielen (suomi/ruotsi), asuinalueen, ammattiaseman, evankelis-luterilaisen kirkon tai muun uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyden sekä koulutuksen suhteen, mutta ei vammaisuuden suhteen (ks. Westinen 2015, 44–51). Vammaisten ihmisten edustusta parlamenteissa on kuitenkin käytännössä hankala tutkia. Fyysiset ja kognitiiviset vammat eivät välttämättä näy ulospäin ja ihmisten terveystiedot ovat luottamuksellisia. Edustajilla saattaa myös olla jokin pysyvä vamma, mutta he eivät identifioitu vammaisiksi ihmisiksi. (FRA 2014b, 68.)

Edustuksen peilikuvakäsitys on hyödyllinen siitä näkökulmasta, että se korostaa erilaisten ihmisten osallisuutta päätöksenteossa. Se on kuitenkin siinä mielessä yksinkertaistava, että ihmisissä risteävät erilaiset ominaisuudet ja identiteetit. Peilikuvakäsitys ohittaa myös sen, että edustaja voi edustaa myös sellaisia ihmisiä ja ryhmiä, joihin hän ei itse kuulu. Joissakin tutkimuksissa onkin tarkasteltu näitä niin sanottuja edustusfokuksia. Tällöin on oltu kiinnostuneita siitä, mitä ryhmiä kansanedustajat ja muut päättäjät kokevat edustavansa. Näistäkin tutkimuksista vammaiset ihmiset mahdollisina edustuksen kohteina ovat puuttuneet (ks. esim. Esaiasson 2000).

Toisaalta edustus voidaan ymmärtää esittämisen kautta. Kansalaisten edustamisessa ei ole kyse pelkästään siitä, millaisia ominaisuuksia edustajilla ja edustettavilla on. Poliitikassa myös määritellään edustettavien joukkoa esittämällä se tietyllä tavalla. (Ks. Mattila 2017, 63–64; Saward 2006, 32.) Esimerkiksi puolueiden materiaaleissa on kuvia ihmisistä. Se, keitä näissä kuvissa on ja toisaalta ei ole luo kuvaa siitä, millaisia kansalaiset ovat ja kenen etuja politiikassa ajetaan. Myös poliittisessa puheessa ja politiikan dokumenteissa luodaan kuvaa kansalaisista. Jos niissä ei näy vammaisia ihmisiä, lähetetään viesti, että politiikkaa ei tehdä heitä varten.

Vammaisten ihmisten poliittisen toimijuuden esteet ja niiden purkaminen

Euroopan perusoikeusviraston (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights) tutkimuksen mukaan vammaiset ihmiset haluavat osallistua poliittiseen toimintaan, mutta osallistumisella on monia esteitä. Vammaiset ihmiset käyttävät äänioikeuttaan, osallistuvat puolueiden toimintaan, pitävät yhteyttä vaaleilla valittuihin edustajiin ja ovat vaaleilla valittujen toimielinten jäseniä, kuten ei-vammaisetkin. Kuitenkin vammaisten ihmisten osallistumisoikeuksien toteutumisessa on haasteita. Joissakin maissa vammaisten ihmisten

osallistumista on saatettu hankaloittaa jopa lainsäädännössä. Yleisempää on, että osallistumiselle on monia käytännön esteitä. Nämä esteet eivät vaikuta samalla tavalla kaikkiin vammaisiin ihmisiin. (FRA 2014a, 1–2.)

Vammaisten henkilöiden poliittista osallistumista ei juurikaan käsitellä kansainvälisessä kirjallisuudessa. Yksi harvoista julkaisuista on ETYJin demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston julkaisu *Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities* (ks. ETYJ/ODIHR 2019, 35–39), jossa esitellään esteitä vammaisten henkilöiden poliittiselle osallistumiselle. Seuraavassa käsitellään näitä esteitä perustuen ETYJin julkaisuun sekä tämän julkaisun kirjoittajien vammaisten henkilöiden osallisuutta koskeviin tutkimuksiin ja kokemuksiin.

Yksi suurimmista esteistä vammaisten ihmisten osallistumiselle on yleinen käsitys, että vammaisia ihmisiä ei kiinnostaisi politiikka. Vammaisia ihmisiä kannustetaan vain harvoin poliittiseen toimintaan. Itse asiassa perheenjäsenet, sukulaiset ja ystävät usein kehottavat vammaisia ihmisiä luopumaan haaveista olla poliittisesti aktiivisia. Tämän esteen poistamiseksi olisi yhteiskunnallisessa keskustelussa aktiivisesti tuotettava kuvaa siitä, että vammaisten ihmisten poliittinen aktiivisuus on paitsi mahdollista myös suotavaa. Puolueiden on omassa viestinnässään hyvä tuoda esiin, että ne nimenomaisesti toivovat vammaisten ihmisten osallistuvan toimintaansa.

Koska vammaisista ihmisistä oletetaan usein, että heitä ei kiinnosta osallistua poliittiseen toimintaan, heille ei myöskään tarjota mahdollisuuksia osallistua koulutukseen, joka luo valmiuksia poliittiseen toimijuuteen. Myös poliittista toimintaa koskevat materiaalit saattavat olla vammaisten ihmisten saavuttamattomissa. Nämä puutteet voivat johtaa tilanteeseen, jossa vammaisilla ihmisillä on vain rajatusti tietoa demokraattisen päätöksenteon rakenteista, politiikkatoimista, poliittista valtaa käyttävistä toimijoista ja lainsäädäntötyöstä. Puutteet johtavat hankaluuksiin toimia tuloksekkaasti julkisessa ja poliittisessa elämässä sekä saada riittävästi kokemusta ja pätevöityä poliittisiin johtotehtäviin.

Tämän esteen poistamiseksi puolueiden tulee varmistaa, että kaikki valmiuksia poliittiseen toimintaan luova koulutus järjestetään siten, että kaikki vammaiset ihmiset voivat siihen osallistua. Puolueiden olisi hyvä pohtia myös erityisten poliittisiin johtotehtäviin valmentavien mentorointiohjelmien luomista vammaisille ihmisille sekä sitoutumista siihen, että ne valitsevat jonkin sovittavan vähimmäismäärän vammaisia ihmisiä niin toimielimiinsä kuin kansanedustajan avustajan, ministerin erityisavustajan ja vastaaviin tehtäviin.

Joissakin maissa on säädöksiä, jotka estävät vammaisten ihmisten poliittisen osallistumisen, mukaan lukien äänestäminen ja vaaleissa ehdolle asettuminen. Joissakin maissa se, että vammaisella ihmisellä on holhooja, estää poliittisten oikeuksien toteutumisen, mikä on ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Suomessa tällaisia esteitä ei pääsääntöisesti

ole. Holhouksenalaisuus äänioikeuden esteenä poistui vuonna 1972. On kuitenkin syytä huomata, että Suomessa vaalikelpoisuus eli oikeus asettua ehdolle on yhä äänioikeutta rajoitetumpi. Vajaavaltainen ei voi asettua ehdolle kunta- tai eduskuntavaaleissa. Vajaavaltaiseksi julistaminen on kuitenkin nykyisin hyvin harvinaista.

Poliittisten oikeuksien toteutumisessa esiintyy Suomessa kuitenkin edelleen vakavia puutteita. Äänestyspaikat eivät ole aina esteettömiä, ja vammaisten henkilöiden vaalisalaisuutta loukataan toistuvasti. Euroopan unionin talous- ja sosiaalikomitea on huomauttanut Suomea myös siitä, että Suomessa käytössä oleva äänestysmenettely, joka edellyttää numeron kirjoittamista, saattaa tuottaa vaikeuksia ihmisille, joiden on vaikea käyttää käsiään. Tämä kertoo siitä, että Suomessakin on vielä tehtävää poliittisten oikeuksien turvaamisessa yhdenvertaisesti kaikille.

Vammaisten ihmisten poliittista toimijuutta rajaa myös se, että monet rakennukset ovat esteellisiä. Niissä saattaa olla puutteita luiskissa, hisseissä, käytävötiloissa, ovissa, läheisissä jalkakäytävissä ja niin edelleen. Kalusteet saattavat vaikeuttaa liikkumista eivätkä huoneet useinkaan ole sopivia kuulolaitteiden käyttäjille. Lainsäädäntö ei Suomessa edellytä kaiken rakennetun ympäristön esteettömyyttä, mutta yhdenvertaisuuslaki kieltää poliittisten tilaisuuksien järjestämisen tavalla, joka syrjii vammaisia henkilöitä. Tästä huolimatta huomattava osa puolueiden toiminnasta ja muusta poliittisesta toiminnasta tapahtuu esteellisissä tiloissa.

Puolueiden tulisi toiminnassaan yksiselitteisesti ja kategorisesti luopua vammaisille henkilöille sopimattomien tilojen käyttämisestä, vaikka etenkin harvaan asutulla maaseudulla tämä saattaa olla rakennetun ympäristön iän takia haasteellista. Puolueiden pitäisi vaatia tilojen esteettömyyttä ja siten osoittaa, että esteettömyydelle on kysyntää. Ennen kaikkea niiden pitäisi käyttää valtaansa paikallispolitiikassa siten, että esteettömien tilojen määrä kasvaa.

Myös liikenne on tyypillinen este vammaisten ihmisten osallistumismahdollisuuksille. Moniakaan julkisen liikenteen kulkuvälineitä ei ole suunniteltu niin, että ne huomioisivat erilaiset vammat. Puolueiden tulisi kiinnittää huomio tähän. Olennaista on myös huomioida voimassa olevasta lainsäädännöstä seuraavat esteet liikkumiseen. Vammaisen henkilö ei esimerkiksi voi pääsääntöisesti käyttää hänelle vammaispalvelulain nojalla myönnettyä kuljetuspalveluoikeutta muuhun kuin liikkumiseen kotikuntansa ja lähikuntien alueella.

Siinä missä rakennetun ympäristön esteettömyyspuutteet vaikuttavat erityisesti liikuntavammaisiin, viestintämenetelmien saavutettavuuspuutteet rajaavat näkö-, kuulo- ja kehitysvammaisten poliittista toimijuutta. Silloinkin kun viestintä on kohdennettu vammaisille ihmisille, kommunikointimenetelmät ovat usein sekä saavuttamattomia että epäinklusiivisia. Puolueiden olisikin kiinnitettävä huomio siihen, että niiden viestintä täyttää

laissa asetetut saavutettavuusvaatimukset ja tukee vammaisten ihmisten mahdollisuutta osallistua täysimääräisesti puolue toimintaan.

Jos vammaiset ihmiset haluavat liittyä puolueeseen, mutta puolueen nettisivua ei voi käyttää ruudunlukijalla (jota näkövammaiset ihmiset usein käyttävät apuvälineenä), oikean tiedon löytäminen voi olla lähes mahdotonta. Kuulovammaisten ihmisten on vaikea ymmärtää vaalivideoita, jos niissä ei ole tekstitystä tai viittomakielen tulkkausta. Kehitysvammainen tai hahmotushäiriöinen tarvitsee selkokielisiä materiaaleja. Jos vammaisia ihmisiä ei näy puolueen viestintämateriaaleissa tai heitä ei ohjata saavutettavien materiaalien äärelle, se lähettää vammaisille ihmisille viestin, että heitä ei pidetä kohderyhmänä.

Monet vammaiset ihmiset ovat köyhiä. Matalilla tuloilla vaaliehdokkaaksi lähteminen tai puolueen jäseneksi hakeutuminen voi olla erityisen haastavaa. Tämän asian korjaamisessa tarvitaan taloudellista tukea. Sellaiset toimet, joilla edistetään vähävaraisten mahdollisuutta osallistua puolue toimintaan, edistävät usein myös vammaisten osallisuutta. Konkreettisia toimia voivat olla esimerkiksi puolueen myöntämät resurssit kampanjointiin, ehdokasmaksuista luopuminen ja alempi osallistumismaksu tapahtumiin.

Ylipäätään vammaisten henkilöiden poliittisen osallistumisen esteitä purettaessa on kiinnitettävä huomio intersektionaaliseen syrjintään eli useiden syrjintäperusteiden päällekkäisyyteen. Vammaiset ihmiset saattavat kuulua vähemmistöön tai olla aliedustettuina joukossa myös muun kuin vammaisuuden perusteella. Vammaiset naiset saattavat esimerkiksi huolehtia lastenhoidon järjestelyistä tai omista vanhemmistaan. Alkuperäiskansoihin, uskonnollisiin ryhmiin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat vammaiset ihmiset saattavat kohdata räikeää syrjintää monien identiteettiensä perusteella.

Vammaisten osallisuuden edistämisen ytimessä tulisi pitää ajatusta siitä, että kaikki tuotteet, palvelut ja ympäristöt tulisi suunnitella niin, että kaikki voisivat käyttää niitä riippumatta iästä, toimintarajoitteista tai muista henkilöön liittyvistä tekijöistä. Inklusiivisuus pitäisi ottaa huomioon jo suunnitteluprosessin alkuvaiheessa. Samoin pitäisi muistaa, että se usein hyödyttää kaikkia. Kuvien käyttö ja selkokieli hyödyttävät monia vammaisia mutta myös niitä, joilla on puutteellinen lukutaito, jotka ovat muunkielisiä tai ketä tahansa, joka lukee dokumentin nopeasti. Rauhallisen huoneen tarjoaminen hyödyttää yhtä lailla ahdistuksesta kärsiviä kuin esimerkiksi diabeetikoita, jotka tarvitsevat rauhallisen paikan lääkkeen pistämiseen.

Tämä ei saa kuitenkaan johtaa sellaisten vammaisten henkilöiden asemaa parantavien toimenpiteiden laiminlyömiseen, joista hyötyy vain pieni joukko tietyllä tavalla toimintarajoitteisia ihmisiä. Esimerkiksi informaation tarjoaminen pistekirjoituksella on tärkeää niille sokeille, joilla on taito lukea sitä, vaikka se ei käytännössä hyödytä muita ihmisryhmiä.

Miten puolueet näkevät vammaisten ihmisten osallistumisen toimintaansa tällä hetkellä?

Demo Finland haastatteli keväällä 2021 kaikkien yhdeksän eduskuntapuolueen puolue toimistojen henkilökuntaa siitä, miten he kokevat vammaisten ihmisten osallistumisen puolueensa toimintaan tällä hetkellä. Haastattelujen etukäteisinfona puolueet tiesivät vain aiheen, mutta eivät varsinaisia haastattelukysymyksiä. Haastatteluissa kartoitettiin ymmärrystä vammaisten osallisuudesta ja puolueiden käytäntöjä vammaisten osallisuuden lisäämiseksi. Osa puolueista toimitti haastattelun jälkeen aineistoa käytänteistään ja täydensi haastatteluissa kertomaansa, vaikka haastatteluissa ei erikseen kehoitettu tähän. Haastateltavana olivat pääosin puolueiden järjestöpäälliköt tai vastaavissa tehtävissä puolueen keskustoimistolla työskentelevät henkilöt.

Demo Finland luovutti haastatteluaineiston kirjallisten muistiinpanojen muodossa tämän raportin kirjoittajien käyttöön. Koska Demo Finland ei nauhoittanut haastatteluja eikä käytössämme ole ollut siten haastattelutallenteita, tekemämme päätelmät puolueiden toiminnasta eivät perustu suoraan haastattelussa esitettyyn vaan sen sijaan Demo Finlandin laatimaan kirjalliseen muistiinpanomateriaalin haastatteluista.

Olemme analysoineet haastatteluaineiston sellaisena kuin se on käyttöömmme luovutettu ja nostamme seuraavaksi esiin keskeisimpiä huomioita vammaisten osallisuuden toteutumisesta suomalaisissa eduskuntapuolueissa puolueiden edustajien näkökulmasta. Demo Finlandin pyynnöstä emme vertaile yksittäisiä puolueita toisiinsa. Haastateltavien tavassa käsitellä vammaisuutta oli kuitenkin nähtävissä kaksi vallitsevaa diskurssia eli puhetapaa, joita kuvaamme seuraavassa tarkemmin.

Ensimmäisen diskurssin olemme nimenneet hyväntekeväisyysnäkökulmaksi. Toisen diskurssin olemme nimenneet yhdenvertaisuusnäkökulmaksi. Hyväntekeväisyysnäkökulma on näistä hallitseva enemmistön haastattelutilanteissa käsitelystä sijoittuessa täysin tai ainakin suurelta osin sen alle. Vain muutaman haastattelutilanteen puhunta edusti puhtaasti yhdenvertaisuusnäkökulmaa, vaikka monien haastateltavien tavassa lähestyä vammaisuutta oli myös jonkin verran yhdenvertaisuusnäkökulman piirteitä.

Hyväntekeväisyysnäkökulmaksi kutsumassamme puhunnassa vammaiset ihmiset näyttäytyivät pikemminkin puolue toiminnan kohteina eivätkä aktiivisina poliittisina toimijoina. Puhetavassa korostui vammaisten ihmisten auttaminen ja keskustelu sai niin kutsuttuun inspiraatiopornoon viittaavia piirteitä. Inspiraatioporno on koomikko ja vammaisaktivisti Stella Youngin vuonna 2012 lanseeraama käsite, jossa vammaisten ihmisten keskeiseksi tehtäväksi muodostuu toimia ei-vammaisille henkilöille inspiraation lähteinä. Esimerkiksi mediat ovat täynnä kuvia, joissa hymyilevä ja urheileva vammaisen ihminen

menestyy ”vammastaan huolimatta”. Kuvien viestinä on usein ”mikä on sinun tekosyysi” - tyyppinen ajattelu, eli jos jopa vammaisen ihminen pystyy johonkin, tulisi ei-vammaisenkin pystyä.

Kääntöpuolena on se, että näin vammaisista ihmisistä tehdään sankareita, kun he tekevät asioita, jotka ovat ei-vammaisille ihmisille, ja vammaisille itselleenkin, itsestäänselvyyksiä. Tätä kutsutaan ylentämällä alentamiseksi. ”Mikä on sinun tekosyysi” -ajatteluun nojaten jokaisen vammaisen ihmisen ajatellaan yleisesti kykenevän sellaiseen, mihin jonkun toisen samalla tavalla vammaisen henkilön on nähty kykenevän. Kun esimerkiksi yksittäisen pyörätuolilla liikkuvan henkilön on nähty kulkevan pyörätuolilla jonkin portaikon alas, ajatellaan kaikkien pyörätuolilla liikkuvien kykenevän samaan.

Puolueiden haastatteluissa inspiraatiopornoon viittaavaa ajattelua näkyi esimerkiksi oletuksena, että toimintaan jo osallistuvien vammaisten ihmisten tulisi motivoida puoluetta vammaisuuteen liittyvissä teemoissa ja pitää niitä agendalla. Vammaisen ihmisen poliittinen osallistuminen kytkeytyi näin automaattisesti hänen vammaisuuteensa riippumatta siitä, ovatko vammaisuuteen liittyvät teemat vammaisen henkilön poliittisissa prioriteeteissa vai ei. Myös yhteistyön vammaisjärjestöjen kanssa nähtiin eräissä haastatteluissa toteutuvan huomattavasti paremmin silloin, kun vammaisen aktiivi oli samanaikaisesti mukana sekä puolueen että jonkin vammaisjärjestön toiminnassa. Puolueet kokivat vammaisjärjestöjen poliittisten näkemysten kulkeutuvan heille tätä kautta samalla, kun vammaisten osallisuuden käytännön toteutuminen jäi usein puolueen toiminnassa jo mukana olevan vammaisen ihmisen harteille.

Eryteisesti pienet puolueet saattavat profiloitua sen ”vammaryhmän puolueeksi”, johon heidän yksittäinen ja julkisesti esillä oleva vammaisaktiivinsa kuuluu. Esimerkiksi näkövammaisen aktiivi voi tehdä puolueesta ”näkövammaispuolueen”. Samalla ainakin eräät puolueet toivovat, että vammaisen ihmisen näkyvä ja julkinen mukanaolo puoluetoiminnassa madaltaisi myös muiden vammaisten ihmisten osallistumiskynnystä, toimisi esimerkkinä ja signaloisi turvallisesta puolueesta.

Tämä havainto sopii hyvin yhteen sen kanssa, että vammaiset poliittiset toimijat ovat tuoneet esiin, kuinka heitä on aivan vakavasti sanottu puolueen maskotiksi. Puolueen näkökulmasta kyse on siitä, että vammaisten henkilöiden näkyvällä mukanaololla puolue pystyy esittämään, että sen vammaispolitiikka on kunnossa. Vammaisten ihmisten näkökulmasta samalla puolue on ikään kuin luonut heistä esineitä, joita voidaan esitellä, kun halutaan näyttää, että puolueessa on vammaispolitiikka kunnossa. Erytisen ongelmalliseksi tämä muodostuu silloin, kun vammaisen henkilö ei ole lähtenyt poliittiseen toimintaan mukaan vammaisten ihmisten näkyvyyden parantamiseen liittyvistä vaan aivan muista syistä.

Tähän hyväntekeväisyysnäkökulmaksi kutsumaamme diskurssiin kiinnittyvissä haastatteluissa vammaisten ihmisten osallistuminen puolue toimintaan näyttäytyi vain välineellisesti tärkeänä ja vammaisten osallisuuden jäsentämisen pääpaino oli hyödyssä, jonka vammaisen aktiivi tuo puolueelle. Osallisuuden tärkeys jää luonteeltaan lähinnä maskottimaiseksi.

Inklusiivisuus tässä kontekstissa tarkoittikin lähinnä sitä, että puolue on avoin kaikille sen äärelle löytävälle. Erot ihmisten välillä pyritään häivyttämään ja yksittäisten vammaisten henkilöiden osallistumisen toimintaan koetaan legitimoivan sen, ettei eroihin ole syytä kiinnittää liikaa huomiota. Kun halutaan ihmisten välisten erojen sijaan keskittyä puolueen yhteiseen ideologiaan ja agendaan, puoluelaisuus näyttäytyy verrattain suurena samanlaisuutena puolueen kaikkien jäsenten ja muiden toimijoiden välillä, jolloin monimuotoisuudelle ei helposti jää sijaa kuin puheiden tasolla.

Yhdenvertaisuusnäkökulmaksi kutsumassamme diskurssissa haastateltavien puhe nojasi termistöön, jolla haastateltu viesti tuntevansa yhdenvertaisuutta koskevan keskustelun ja haluavansa huomioida sen, kuinka suomalainen yhteiskunta koostuu erilaisista ryhmistä. Keskustelu vammaisuudesta liitettiin erilaisten vähemmistöjen poliittiseen aktiivisuuteen ja sen eteen puolueissa tehtävään työhön. Samalla, kun vammaiset ihmiset nähtiin osana yhteiskunnan moninaisuutta, näissäkin haastatteluissa puolueiden edustajien tietämys vammaisuudesta ilmiönä osoittautui vähäiseksi.

Esimerkiksi vammaisten ihmisten moninaisuutta ja eri ryhmiin kohdistuvia erilaisia asenteita ei tunnistettu. Puolueet puhuivat osallisuudesta, joka tässä diskurssissa kuitenkin näyttäytyi hyvin teknisenä kysymyksenä. Vammaisten osallisuutta ei esimerkiksi tarkasteltu representaatioiden tärkeyden näkökulmasta ja vähemmistökeskustelussa keskeinen meiltä meille -tyyppinen ajattelu, jossa painotetaan vähemmistön oikeutta olla itse määrittämässä, miten siitä puhutaan, puuttui kokonaan. Tällä hetkellä sitä, että poliittisessa toiminnassa vammaisia ihmisiä edustaa pääsääntöisesti joku muu kuin vammaisen henkilö, ei nähdä Suomessa ongelmallisena eikä kyseenalaisteta.

Vammaisten ihmisten kohdalla osallisuuden ajateltiin tarkoittavan lähinnä konkreettisten fyysisen osallistumisen esteiden poistamista. Esteettömyys muodostuikin tässä diskurssissa vallitsevaksi teemaksi, jota yhdenvertaisuusnäkökulmaan kiinnittyvässä puhunnassa puolueet painottivat hyvin paljon. Mielenkiintoista on, että vaikka esteettömyys nähtiin tärkeimpänä seikkana vammaisten osallisuuden kannalta, oli kaikilla puolueilla siinä valtavia puutteita.

Sinällään on myönteistä, että puolueet tunnistavat ja myöntävät nämä puutteet. Sen sijaan on huolestuttavaa, että jopa kaikkein vahvimminkin yhdenvertaisuusdiskurssiin kiinnittyvissä haastatteluissa nämä puutteet kuitattiin usein resurssikysymyksinä ja kiireeseen liittyvinä

vahinkoina, joita sattui hyvästä tahdosta huolimatta. Esimerkiksi esteettömyyteen liittyvä kohtuullisten mukautusten epääminen, jota esiintyi kaikissa puolueissa, ei näyttäydä haastatteluissa syrjintänä vaan pikemminkin seurauksena niin tietämättömyydestä kuin ulkoisista olosuhteista. Näin ollen haastattelujen perusteella ainakin vammaisten ihmisten kohdalla puolueilla on vaikeuksia hahmottaa, mitä välillinen syrjintä tarkoittaa.

Monissa puolueissa on sellaisia puolueyhteisöön kuuluvia järjestöjä ja muita yhteisöjä, jotka ovat saaneet oikeudellisia sanktioita yhdenvertaisuuslainsäädännön rikkomisesta. Käsityksemme mukaan sanktiotkaan eivät näytä käynnistäneen puolueissa aitoa pyrkimystä sinällään tunnistettujen puutteiden korjaamiseen, mikä liittyy siihen, ettei puolueilla välttämättä ole edes rakenteita, joiden kautta ne tulisivat tietoisiksi puolueyhteisöön kuuluvien organisaatioiden saamista sanktioista puhumattakaan siitä, että puolueissa olisi selkeät prosessit tällaisten kysymysten käsittelyyn. Vahvimmin yhdenvertaisuusdiskurssiin kiinnittyvässäkin puoluetoiminnassa sanojen ja tekojen välille näyttäisi aukeavan leveä kuilu.

Vaikka asenteet vammaisia ihmisiä kohtaan mainittiin haastatteluissa muutamaan otteeseen tekijöinä, miksi vammaisia ihmisiä ei hakeudu poliittisen toiminnan piiriin, jäi laajempi yhteiskunnallinen pohdinta yhdenvertaisuusdiskurssissakin vähäiseksi. Yhdenvertaisuus rinnastettiin haastatteluissa suvaitsevuuteen ja siihen, että kaikkia tulisi kohdella samalla tavalla. Yhdenvertaisuuden täysimääräisen toteutumisen ei ajateltu edellyttävän aktiivisia toimenpiteitä, jotta jokainen pääsee samalle lähtöviivalle toisten kanssa. Niinpä esimerkiksi positiivinen erityiskohtelu jäi haastatteluissa yhdenvertaisuusnäkökulmaan kiinnittyvässä puhunnassa erittäin vähälle huomiolle.

Demo Finlandin kokoama haastatteluaineisto kertoo kuitenkin siitä, että vammaisten ihmisten poliittinen osallistuminen on noussut ainakin jossain määrin kaikkien eduskuntapuolueiden agendalle. Yksikään puolue ei halunnut sulkea vammaisia henkilöitä pois toiminnastaan. Sen sijaan kaikki puolueet pitivät sinällään vammaisten osallisuuden edistämistä tärkeänä. Vammaisten ihmisten kohdalla toiseus näyttäytyykin tyypillisesti niin sanottuna puolitoiseutena. Vammaiset ihmiset kuuluvat ainakin mielikuvissa suomalaiseen kantaväestöön, ja ovat siten puolueiden puheessa osa ”meitä”. Heihin ei myöskään liity uhkakuvien luontia tai samanlaista arvokeskustelua kuin esimerkiksi maahanmuuttajiin, jotka edustavat ainakin mielikuvissa helposti ”täyttä toiseutta”.

Toiseutta tutkineen Leena Suurpään käsittein (ks. Suurpää 2002, s. 111) vammaisen ihminen on valtaväestöstä erottautuessaan pikemminkin kontrolloitu tuttu kuin kontrolloimaton vieras. Niinpä vammaisuus on tietystä neutraaliudessaan jotakin, jonka huomioimisen puolella kaikki poliittiset toimijat voivat olla. Samalla vammaiset ihmiset nähtiin haastatteluissa kuitenkin keskeisesti pikemminkin politiikan kohteina kuin poliittisina toimijoina. Juuri tämä kertoo siitä, että puolueiden ydintoimijoiden näkökulmasta he edustavat puolitoiseutta.

Haastatteluissa vammaisten ihmisten poliittista osallistumista ei tarkasteltu vammaisten ihmisten mielipiteiden, poliittisten ideologioiden tai tavoitteiden kautta, vaan lähinnä sen kautta, mitä puolue voi vammaiselta jäseneltään oppia. Myöskään keskustelua siitä, mikä on vammaisten aktiivien rooli ja asema puolueessa ja onko heillä mitään todellista valtaa, ei esiintynyt. Puolueet eivät ylipäättään pohtineet vammaisuutta laajemmin suhteessa yhteiskuntaan ja niihin eriarvoistaviin rakenteisiin, jotka estävät eri ryhmien pääsyn poliittisen päätöksenteon äärelle. Tällaisten teemojen pitäisi olla esillä, jos vammaisten ihmisten täysimääräinen osallisuus otetaan vakavasti.

Haastatteluissa vammaisuutta käsiteltiin pitkälti yksilön psykofyysisinä ominaisuuksina, joihin yritettiin etsiä ”ratkaisuja” esimerkiksi esteettömyyden helpottamisen kautta. Yksilökeskeinen ajattelu edesauttaa kuitenkin vammaisten ihmisten ulossulkemista, sillä jos puolueissa ei nähdä sosiaalisia eikä yhteiskunnallisia аспекteja, voidaan ajatella, ettei puolueiden tarvitse myöskään niihin puuttua, jolloin vammaisuus jää edelleen yksilön ”ongelmaksi”.

Molemmissa edellä käsitellyissä diskursseissa politiikan käytännöt ja toimijuus näyttäytyivät melko staattisina ja vakiintuneina toimintatapoina. Puolueet olivat alkaneet käydä pienimuotoista keskustelua osallistumisen eri muodoista, osittain seurauksena esimerkiksi korona-ajan etäosallistumisesta, jonka koettiin helpottaneen esimerkiksi joidenkin vammaisten ihmisten osallistumista. Pääosin poliittinen toimijuus nähtiin kuitenkin yhdenlaisena, vakiintuneena tapana toimia. Moninaisuuden huomioiminen ja inklusiivisuus osoittautuivat vaikeiksi jo pelkästään siitä syystä, että poliittiseen toimijuuteen liittyy niin vahva normisto siitä, kuka sitä toteuttaa ja millä tavoin.

Eri toimijuusprofiilit on huonosti huomioitu, ja puolueet kokivatkin kamppailevansa usein esimerkiksi perinteiden kunnioittamisen ja uusien toimintatapojen luomisen välillä. Usein perinteiden kunnioittaminen tapahtui vammaisten osallisuuden kustannuksella, sillä vanhojen toimintatapojen toistaminen tarkoitti usein sitä, etteivät kaikki voineet osallistua toimintaan. Kokousten järjestäminen vanhoissa, puolueille tärkeissä mutta esteellisissä rakennuksissa on yksi esimerkki tällaisista käytännöistä. Tällaisissa rakennuksissa toimimisesta luopuminen vammaisten osallisuuden edistämiseksi nähtiin lähtökohtaisesti vaikeana.

Vammaisten osallisuuden toteutuminen näyttäytyikin puolueille usein jostakin tärkeästä asiasta tai perinteestä luopumisena. Siten käytännön tasolla vammaisten osallisuuden edistämisestä muodostui jonkinlaista nollasummapelin pelaamista, jossa joudutaan tekemään loputon määrä valintoja sinällään toisistaan irrallisten asioiden välillä.

Halustaan sitoutua vammaisten osallisuuden edistämiseen huolimatta puolueet kokivat, etteivät ne kykene käytännön toiminnan tasolla sitoutumaan vammaisten osallisuuden edistämiseen. Samalla osallisuus ei näyttäytynyt kaiken toiminnan läpileikkaavana ohjenuorana vaan yksittäisinä ja irrallisina tekoina, jotka esimerkiksi vammaisten ihmisten kohdalla näyttäytyivät puolueille käytännön syistä vaikeaksi toteuttaa. Näin vammaisesta ihmisestä muodostui kaikille puolueille potentiaalinen ongelma, vaikei yksikään puolue lähtökohtaisesti halunnutkaan jäsentää vammaisuutta tästä näkökulmasta.

Vammaisten ihmisten näkyminen puolueiden verkkoviestinnässä

Tarkastelemme seuraavaksi eduskuntapuolueiden ja niiden nais- ja nuorisojärjestöjen verkkosivujen kuvamateriaalia sekä Instagram-päivityksiä. Niitä analysoimalla selvitetään sitä, miten ja millaisina toimijoina vammaiset ihmiset näkyvät puolueiden toiminnassa ja visuaalisessa viestinnässä.

Vammaisuus ei läheskään aina näy päällepäin, eikä vammaisten henkilöiden tarvitse esiintyä julkisuudessa niin, että heidän vammaisuutensa tulee esille. Esimerkiksi politiikassa toimivan vammaisen henkilön ei tarvitse näyttää vammaiselta tai tuoda vammaansa esille. Sillä kuitenkin on merkitystä, millaisia visuaalisia representaatioita puolueet tuottavat ja miten eri vähemmistöjen edustajat näkyvät niissä. Puolueiden visuaalinen ilme ja kuvasto tuottavat mielikuvia siitä, minkälaiset ihmiset puolueen toimintaan osallistuvat ja minkälaiset ihmiset siihen voivat osallistua. Puolueiden toiminnasta kiinnostuneet vähemmistöihin kuuluvat voivat peilata itseään tätä kuvastoa vasten ja arvioida, olisiko puolueen toimintaan osallistuminen mahdollista heille.

Positiivinen esimerkki vähemmistöryhmän osallistumisesta puolueiden toimintaan voi rohkaista muita samaan vähemmistöön kuuluvia tulemaan mukaan toimintaan. Kun näkyvästi vammaiset ihmiset ovat osa puolueen kuvastoa, se rakentaa käsitystä vammaisten mahdollisuudesta osallistua puolueen toimintaan. Puolueiden toiminnassa mukana olevien vammaisten ihmisten määrä puolestaan todennäköisesti vaikuttaa jonkin verran siihen, miten vammaiset näkyvät puolueen kuvastossa, erityisesti sosiaalisen median aikakaudella, jolloin puolueen toiminnasta tuotetaan kuvia sosiaalisen median kuvavirtaan.

Suuri osa puolueiden kuvastosta kuitenkin tuotetaan suunnitelmallisesti. Useimmat eduskuntapuolueet käyttävät viestinnässään ainakin osittain ammattimaisesti tuotettuja kuvia, ja monien puolueiden visuaalista ilmettä ja representaatioita on selvästi suunniteltu. Silloin vähemmistöjen representaatio puolueiden visuaalisessa materiaalissa on tietoisien – ja usein todennäköisesti vähemmän tietoisien – valinnan tulosta.

Tätä selvitystä varten käytiin läpi kaikkien eduskuntapuolueiden sekä niiden nais- ja nuorisojärjestöjen internet-sivuilla olevat kuvat. Lisäksi analysoitiin eduskuntapuolueiden Instagram-tilien kuvat edellisten kuuden kuukauden ajalta. Analyysi tehtiin 28.10.–1.11.2021. Analyysissä kiinnitettiin huomiota sekä näkyvästi vammaisten ihmisten määrään että siihen, miten heidät kuvissa esitettiin.

Aineistosta löytyneet näkyvästi vammaisia kuvaavat kuvat olivat kahdenlaisia. Suurimmassa osassa niistä oli henkilö, joka käytti jotakin apuvälinettä tai jolla oli avustaja- tai opaskoira. Lisäksi oli joitakin kuvia, joissa henkilökuvan osana oleva sitaatti, otsikko tai muu teksti kertoi, että henkilö on vammainen.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että suurimmassa osassa puolueita representaatioiden moninaisuutta etenkin vammaisuuden suhteen ei ole kovin paljon pohdittu, koska suurimmalla osalla puolueita vammaiset olivat puolueen kuvastossa hyvin pienessä roolissa tai heitä ei näkynyt lainkaan. Toki on myös mahdollista, että puolueissa on pohdittu representaatioiden moninaisuutta ja tämän jälkeen tietoisesti päädytty kuvastoon, jossa ei ole näkyvästi vammaisia ihmisiä. Kumpikin vaihtoehto on vammaisten osallisuuden näkökulmasta ongelmallinen.

Eduskuntapuolueiden nettisivuilla oli yhteensä kolme kuvaa, joissa oli näkyvästi vammainen henkilö. Kahdessa kuvassa vammainen henkilö oli aktiivisessa roolissa ja toimijana (jäseneksi liittymistä käsittelevällä sivulla sekä puolueen kunnallispoliitikkoja esittelevän jutun yhteydessä). Yhdessä kuvassa vammainen henkilö oli passiivisemmassa roolissa (kuva pyörätuolissa olevan ihmisen kädestä puolueen ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsittelevällä sivulla).

Eduskuntapuolueiden nais- ja nuorisojärjestöjen sivuilla oli ylipäätään huomattavasti vähemmän kuvia kuin itse puolueiden sivuilla. Puolueiden naisjärjestöjen internet-sivujen kuvissa ei ollut lainkaan näkyvästi vammaisia henkilöitä. Sen sijaan puolueiden nuorisojärjestöjen sivuilta löytyi yhteensä viisi valokuvaa, joissa oli näkyvästi vammainen henkilö (tai joissa kuvan päällä oleva teksti osoitti henkilön vammaiseksi). Kaikissa nuorisojärjestöjen sivuilla olevissa kuvissa vammainen henkilö oli aktiivinen toimija (mm. järjestön liittohallitusta kuvaavassa kuvassa sekä järjestön blogitekstien kirjoittajina). Lisäksi nuorisojärjestöjen sivuilta löytyi kaksi piirrettyä kuvituskuvaa, jotka viittaavat vammaisuuteen.

Suurin osa nuorisojärjestöjen vammaisia kuvaavista kuvista liittyy yhden nuorisojärjestön vammaispoliittiseen kampanjaan. Ilman tätä kampanjaa myös nuorisojärjestöjen kuvissa olisi siis ollut varsin vähän näkyvästi vammaisia henkilöitä. Toisaalta vammaispoliittinen kampanja on tärkeä avaus vammaisten ihmisten huomioimisessa järjestön toiminnassa.

Eduskuntapuolueiden Instagram-päivityksissä oli kuuden kuukauden aikana yhteensä neljä kuvaa, joissa on näkyvästi vammaisia henkilöitä. Kolmessa kuvassa vammainen henkilö oli puolueen aktiivinen toimija (mm. julkaisussa, joka kutsuu mukaan vaikuttamaan ja verkostoihin). Yhdessä kuvassa vammainen henkilö oli pikemminkin politiikan kohde kuin aktiivinen toimija (kuva apuvälineiden kanssa liikkuvasta lapsesta).

Yhteenvetona eduskuntapuolueiden kuvastosta voi sanoa, että kuvia näkyvästi vammaisista henkilöistä oli hyvin vähän. Kuvat myös painoutuivat tiettyjen puolueiden sivustoille ja sosiaaliseen mediaan. Vain puolella eduskuntapuolueista tai niiden nais- ja nuorisojärjestöistä oli verkkoviestinnässään kuvia vammaisista henkilöistä. Puolen puolueista nettisivuilla ja Instagram-tileillä ei ollut lainkaan kuvia näkyvästi vammaisista henkilöistä. Kun vammaisia ihmisiä oli puolueiden kuvissa, he olivat useammin aktiivisessa roolissa mukana puolueen toiminnassa kuin politiikan kohteena.

Joka tapauksessa on äärimmäisen epätodennäköistä, että puoluetoiminnasta kiinnostuva henkilö löytää puolueen tai sen nais- tai nuorisojärjestön verkkosivuihin tai sosiaalisen median viestintään tutustuessaan kuvan sellaisesta henkilöstä, johon hän voi samaistua vammaisuutensa perusteella. Puolueiden onkin syytä kiinnittää aktiivisesti huomiota siihen, että vammaiset henkilöt näkyisivät nykyistä huomattavasti laajemmin niiden viestinnässä.

Puolueiden verkkosivujen ja tilaisuuksien saavutettavuus

Tarkastelemme seuraavaksi eduskuntapuolueiden ja niiden nais- ja nuorisojärjestöjen verkkosivujen saavutettavuutta sekä sivuilla ilmoitettujen puolueen tapahtumien esteettömyyttä. Niitä analysoimalla selvitetään sitä, miten hyvin saavutettavuus- ja esteettömyysnäkökohdat on huomioitu puolueiden toiminnassa. Analyysi tehtiin 1.11.–20.11.2021. Demo Finlandin toteuttamien puolueiden järjestöpäälliköiden ja vastaavien työntekijöiden haastattelujen, joita olemme analysoineet edellä, perusteella verkkosivujen saavutettavuus ja tapahtumien fyysinen esteettömyys olivat puolueiden oman ymmärryksen mukaan toiminnassaan parhaiten hahmottamia osallisuuden edellytyksiä.

Koronapandemian takia puolueilla on ollut syksyllä 2021 verrattain vähän verkkosivuillaan ilmoittamia fyysisiä tapaamisia. Myös se, missä määrin puolueet ilmoittavat tapahtumistaan verkkosivuillaan vaihtelee puolueittain. Kaikesta tästä huolimatta verkkosivujen tapahtumailmoituksia analysoimalla on mahdollista muodostaa kokonaiskuva siitä, miten puolueet lähestyvät esteettömyydestä viestimistä.

Puolueiden ja niiden naisjärjestöjen verkkosivuilla julkaistuissa ilmoituksissa tapahtumista ei ole pääsääntöisesti kiinnitetty lainkaan huomiota tapahtumapaikkojen esteettömyydestä viestimiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että puolueen toimintaan osallistuva vammainen henkilö joutuu oma-aloitteisesti ja itsenäisesti selvittämään puoluetoiminnassa käytettävien tilojen

esteettömyyden. Yhdenkään tapahtuman yhteydessä ei kerrottu, onko tilaisuudessa esimerkiksi viittomakielen tulkkausta tai yleisavustajaa.

Myöskään puolueiden nuorisojärjestöjen verkkosivuilla olleissa tapahtumailmoituksissa ei pääsääntöisesti puhuttu mitään esteettömyydestä, vaikkakin nuorisojärjestöjen toiminnassa esteettömyydestä viestimiseen kiinnitetään hieman enemmän huomiota. Yksi nuorisojärjestö ilmoitti pyrkivänsä järjestämään kaikki valtakunnalliset tapahtumansa esteettömissä tiloissa, mutta yksikään ei ilmoittanut sitoutuneensa luopumaan toiminnassaan esteettömien tilojen käyttämisestä.

Olemme etsineet tietoa niistä paikoista, joissa puolueet ilmoittivat verkkosivuillaan järjestävänsä tapahtumiaan. Tietoa on etsitty niin verkosta kuin olemalla yhteydessä paikkoihin. Jo tällainen pintapuolinen perehtyminen paikkoihin, joissa puolueet järjestävät tapahtumiaan, osoittaa suurimman osan puolueista ja niiden nais- ja nuorisojärjestöistä järjestävän säännönmukaisesti toimintaansa tiloissa, joita ei voi pitää esteettöminä. Niinpä huolimatta siitä, että esteettömyyskysymykset olivat puolueiden parhaiten tunnistamia vammaisten osallisuuteen liittyviä teemoja, ne on huomioitu verrattain heikosti puolueiden toiminnassa.

Analysoimme käytössä olevia analyysiohjelmia hyödyntäen puolueiden sekä niiden nais- ja nuorisojärjestöjen verkkosivujen saavutettavuutta. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikista analysoiduista verkkosivuista löytyi saavutettavuuspuutteita. Vähäisimmät puutteet liittyivät kuvien kuvailuun käytettävien alt-tekstien puuttumiseen. Värikontrasteissa oli paikoin isoja ongelmia. Tämä voi vaikeuttaa sivun hahmottamista.

Toinen hahmottamiseen liittyvä tekijä on sivujen rakenne. Muutamat oli rakennettu niin, että otsikoista pystyi päättelemään mitä niiden alla on, mutta monilla sivuilla navigointi oli haastavaa. Sivujen kohderyhmänä näytti olevan puolueen omat toimijat. Sivulla kävijän oletetaan tuntevan puolueorganisaation ja tietävän, miten poliittisia ohjelmia luetaan. Merkittävimmät puutteet olivat sellaisia, että ne tekevät sivujen käytön esimerkiksi pistenäytöllä mahdottomaksi. Poliittiset ohjelmat olivat useimmiten saatavilla vain muodossa, jota ruudunlukulaite ei tunnista tekstiksi. Verkkosivuilta löytyneistä videoista puuttui pääsääntöisesti tekstitys.

Useimmilta verkkosivustoilta puuttui saavutettavuusseloste, puhumattakaan saavutettavuutta parantavista työkaluista. Muutenkin useimmista verkkosivuista välittyi vaikutelma, ettei niiden suunnittelussa ole kiinnitetty erityistä huomiota saavutettavuuskysymyksiin. Yleisesti ottaen puolueiden verkkosivujen toteutuksessa on kiinnitetty toistaiseksi verrattain heikosti huomiota saavutettavuuteen.

Mitä vammaiset ihmiset ajattelevat puoluetoimintaan osallistumisesta ja sen esteistä?

Haastattelimme tätä selvitystä varten kahtatoista vammaista toimijaa eri eduskuntapuolueista. Jokaisesta puolueesta haastateltiin vähintään yhtä henkilöä ja eräistä puolueista useampia. Haastateltavat valittiin niin, että joukossa on eri tavoin vammaisia ihmisiä eri puolilta Suomea, sekä miehiä että naisia. Haastateltujen ihmisten kokemus puoluetoiminnasta vaihteli puolesta vuodesta yli kolmeen kymmeneen vuoteen. Suurin osa heistä oli ollut ehdolla kuntavaaleissa, useimmat myös eduskuntavaaleissa. Lähes kaikilla oli yksi tai useampia kunnallisia luottamustoimia. Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi emme kuvaa heitä tarkemmin.

Osa haastatelluista kertoi lähteneensä mukaan puoluetoimintaan voidakseen vaikuttaa vammaisten ihmisten asemaan. Osalla syy puoluetoimintaan lähtemiseen oli yleisempi halu vaikuttaa asioihin ja kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Lähes kaikkia oli kannustettu lähtemään mukaan politiikkaan. Kannustajat olivat järjestötuttuja tai koulukavereita. Osaan haastatelluista puolue oli ottanut yhteyttä ja pyytänyt ehdokkaakseen johonkin vaaliin. Ne, joita puolue oli pyytänyt ehdokkaaksi, olivat lähteneet mukaan sen puolueen toimintaan, joka oli pyytänyt ehdokkaakseen. Muut olivat valinneet puolueensa puolueohjelmien tai itselleen tärkeiden kysymysten perusteella.

Ne, joille vammaispolitiikka oli ollut poliittiseen toimintaan mukaan lähtemisen motiivina, kuvailivat vammaisten asemaa yhteiskunnassa heikoksi. Taistelu vammaispalveluista ja esteettömyyden puute olivat kimmokkeina politiikkaan hakeutumiselle. Puolue oli useimmille haastatelluista ensisijaisesti väylä vaikuttaa. Kaikki eivät kokeneet olevansa sitoutuneita puolueeseensa, vaikka olisivat pitkäänkin edustaneet sitä kuntapolitiikassa. Kuitenkin vain yksi haastateltava oli poliittisen toimintansa aikana vaihtanut puoluetta.

Kaikki haastatellut ihmiset toimivat paikallisesti omassa kotikunnassaan. Suurimmalle osalle heistä oman valtuustoryhmän tai puolueen piiri- tai paikallisyhdistys oli tärkeämpi toiminnan taso kuin puolueen valtakunnallinen poliittinen toiminta. Paikallinen ryhmä oli niin tärkeä, että se sai pysymään mukana puolueen toiminnassa jopa silloin, kun oman puolueen kansanedustajien toiminta oli ärsyttänyt.

Paikallistoimintaan fokusoituminen vaikuttanee siihen, että nämä haastateltavat eivät tiedäneet, oliko heidän puolueillaan ohjeistusta, toimenpiteitä tai systemaattisia suunnitelmia vammaisten osallisuuden edistämiseksi puolueessaan. Vaikka on mahdollista, että puolueet ovat laatineet paikallisjärjestöilleen ohjeistusta, haastattelujen perusteella siitä ei ole tiedotettu ainakaan niille paikallisjärjestöille, joiden toimintaan haastatellut ovat osallistuneet, tai se ei ole muutoin tavoittanut niitä. Yksi haastateltava muisti, että esteettömyys oli mainittu vaatimuksena puoluevaltuuston kokouspaikalle, kun sellaista oli

etsitty heidän kaupungistaan. Yksi haastateltava kertoi olleensa mukana laatimassa esteettömyys- ja saavutettavuusohjeistusta puolueen työryhmässä, mutta ei ollut aivan varma, missä määrin puolue oikeastaan oli sitoutunut ohjeistuksen noudattamiseen omassa toiminnassaan.

Kaikki haastatellut vastasivat myöntävästi, kun heiltä kysyttiin, tunsivatko he olevansa tervetulleita puolueessaan. He pitivät hyvänä, että vammaisia haluttiin ehdolle vaaleihin ja mukaan puolueen toimintoihin. Osa esitti kuitenkin varauksia. He kokivat, ettei heitä aluksi ollut otettu vakavasti, vaan heidän oli täytynyt tehdä tavallista enemmän töitä osoittaakseen osaamisensa. Puolueen paikallisjärjestössä tai valtuustoryhmässä eteneminen oli vaatinut paljon aikaa ja vakuuttelua. Osa oli kokenut vaalikampanjan aikana saman puolueen ehdokkaiden välistä kilpailua, mikä oli tuntunut ikävältä. Kilpailua kuvastanee myös puheet sääliäänistä, joita yhden haastatellun vammaisen henkilön puoluetoverit olivat kertoneet vaalien jälkeen hänen saaneen vaaleissa.

Haastateltavista yhdellä oli kokemusta työntekijän roolista puolueessaan. Siitä oli useita vuosia, eikä hän eritellyt kokemusta muuten kuin että se oli ollut hyvä. Toinen haastateltava oli hakenut puolueelle töihin, mutta ei ollut saanut kutsua haastatteluun. Tämä harmitti häntä ja hän pohti, oliko rekrytointi tehty sisäpiiristä. Kaksi haastateltavaa kertoi, että heidän paikallisyhdistyksensä toimitila oli portaiden päässä. He eivät olisi voineet työskennellä siellä, sillä paikka ei ollut heille riittävän esteetön.

Työntekijän rooli tuli esiin kysyttäessä kohtuullisista mukautuksista: eräs haastateltava kertoi, että työntekijänä vammaisella henkilöllä on laissa määriteltyjä oikeuksia kohtuullisiin mukautuksiin, mutta luottamushenkilöllä tai vapaaehtoisella puolueaktiivilla ei ole. Voimassa olevan lainsäädännön perusteella oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ei kuitenkaan rajaudu näin, mikä kertoo siitä, etteivät haastatellut vammaiset henkilöt tunteneet kovin hyvin heidän lakisääteisiä oikeuksiaan.

Haastatteluissa nousi esiin fyysiseen esteettömyyteen, tiedon saavutettavuuteen ja kommunikaatioon liittyviä esteitä. Lähes kaikki puutteet, jotka haastateltava itse oli tuonut esiin, oli korjattu. Joskus tämä oli tapahtunut nopeasti ja yhteisymmärryksessä, joskus hitaasti ja vastahakoisesti. Käytännössä tämä oli tarkoittanut esimerkiksi tiedostojen muuttamista saavutettavaan muotoon ja kokouksien järjestämistä esteettömissä paikoissa.

Haastateltavat korostivat tässä omaa osuuttaan: asiat hoituvat, jos niistä huolehtii itse. Erilaisia näkemyksiä oli siitä, onko tämä hyvä vai huono asia. Jotkut haastateltavat kokivat, että heidän rooliinsa vammaisena ihmisenä kuului pitää puoliaan. Kriittisemmät vastaajat olivat turhautuneita siihen, että juuri heidän piti käyttää paljon aikaa selvittämiseen, varmistamiseen ja järjestelyihin, kun ei-vammaiset puoluetoverit saattoivat vain saapua paikalle ja osallistua. He toivat esiin, että tämä systeemi toimii varmasti vain silloin, kun he

itse ovat paikalla, eikä takaa koko puolueen toiminnan saavutettavuutta ja esteettömyyttä. Eräs vastaaja kertoi, että hänen toimiessaan puolueen paikallisessa nuorisojärjestössä esteettömyys oli ollut aina lähtökohtana tilaisuuksien järjestämisessä, mutta kun hän oli jäänyt siitä pois, se oli unohtunut.

Haastateltavat pohtivat, jäisikö heille enemmän aikaa varsinaiseen politiikan tekemiseen, jos käytännön asioiden miettimiseen ja järjestelyihin ei menisi aikaa. Jatkuva muistuttelu esteettömyydestä ja sen vaatiminen turhautti pidempään mukana olleita. Haastatellut kokivat, että puolue toiminnan esteettömyys oli mennyt eteenpäin, mutta samalla he kertoivat siitä, kuinka puutteita esteettömyydessä on vielä aivan liikaa.

Aivan kaikkeen ei ollut suostuttu, nimittäin viittomakielen tulkkauksen järjestämiseen. Tulkkausta oli ehdotettu erilaisiin tilaisuuksiin, mutta sitä ei ollut järjestetty. Vastaajat eivät osanneet sanoa, miksi näin oli. Yksi vastaaja oli kysynyt, voisiko puolue varata viittomakielen tulkin, ettei hänen itsensä tarvitsisi nähdä tilaamisen vaivaa, mutta puolue oli ilmoittanut, että se ei hanki tulkkia, ellei ole erityistä syytä. Niinpä haastatellun oli jatkettava tulkin järjestämistä itse. Haastateltava näki tässä hyvänkin puolen: varatessaan itse hän pystyy valitsemaan tulkin jossain määrin itse. Hän oli kuullut, että toinen puolue oli järjestänyt vaalitulaisuuteensa tulkin ja ajatteli, että se kertoo hyvää tästä puolueesta.

Viittomakielisellä ihmisellä on laissa säädetty oikeus tulkkauspalveluihin ja tämä ilmeisesti tiedetään, sillä puolue toimijat olivat kysyneet haastatellulta viittomakieliseltä ihmiseltä, voisiko hänen tulkkia käyttää puolueen tilaisuudessa yleisenä tulkkina. Vastaaja, joka tästä tapauksesta kertoi, ei pitänyt ehdotusta asiallisena.

Myös henkilökohtaiseen avustajaan liittyvistä kuluista oli käyty keskustelua joissain puolueissa etenkin siihen aikaan, jolloin laki henkilökohtaisesta avusta oli erilainen kuin ennen. Yksi haastateltava mainitsi, että eräs heidän puolueorganisaatioonsa kuuluva toimija maksaa vakiintuneesti avustajan palkkakulut vammaiselle puoluekokousedustajalle. Toinen kertoi, että nykyään kunta myöntää lisää avustajatunteja, jos poliittinen toiminta niitä vaatii.

Muutamista vastaajista tuntui, että jotkut puoluetoverit tai muut poliitikot eivät ymmärtäneet, millaista elämä vammaisena on. Kysymys oli hyvin perustavanlaatuisista asioista, kuten jaksamisesta tai tulkin käyttämisestä. Tämä oli ilmennyt tökeröinä ja ennakkoluuloisina kommentteina. Ymmärtämättömyyttä oli esiintynyt jopa puolueiden vammaispoliittisissa työryhmissä. Kokemukset siitä, että toiset eivät ymmärtäneet, sijoittuivat vastaajien puolue toiminnan alkuvaiheisiin tai tilanteisiin, joissa he olivat olleet tekemisissä muiden kuin itselleen tuttujen henkilöiden kanssa. Osa vastaajista kertoi tietoisesti valistaneensa ympärillään olevia ihmisiä vammaisuuteen liittyvistä asioista. Muut eivät kertoneet tarkemmin, miten asenteet olivat muuttuneet.

Osan haastateltujen näkemyksistä voidaan tulkita edustavan sisäistettyä syrjintää. Haastatellut mainitsivat erilaisia itseään syrjiviä käytäntöjä, mutta eivät pitäneet niiden muuttamista mahdollisena tai aina edes tarpeellisena. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi valtuustosalin puhujapöntön ja puheenjohtajan paikan esteellisyys, ehdokkaiden tukiryhmien kokoukset esteellisissä paikoissa ja puolueen jäsenten vakiintuneet tavat viettää aikaa yhdessä esimerkiksi liikunnan parissa esteellisissä paikoissa tai muutoin sellaisella tavalla, joka sulki vammaisen henkilön ulkopuolelle.

Osa havaituista esteistä ohitettiin toteamalla, että ne eivät kuulu puolueen vaikutuspiiriin. Tällaisia asioita olivat muun muassa kaupungin sähköinen kokousjärjestelmä, valtuustosalin puhujapönttö ja esteettömien kokoustilojen tarjonta omassa kunnassa. Suurin osa ei odottanut puolueeltaan toimenpiteitä näiden ongelmien ratkaisemiseksi. Yksi haastateltava mietti ohimennen, onko hänen puolueensa todella inklusiivinen, jos se ei ole tehnyt valtuustoaloitetta valtuuston kokoustilan esteettömyyden parantamisesta.

Retket ja tutustumiskäynnit kuuluvat monen puolueen ja kunnallisen toimielimen toimintaan. Ne ovat tärkeitä tilaisuuksia epäviralliseen keskusteluun, ryhmäytymiseen ja tutustumiseen. Ei ole itsestään selvää, että ne on toteutettu inklusiivisesti. Osa vastaajista kertoi osallistuneensa retkille kulkien avustajansa kanssa omalla autolla, kun muu porukka liikkui yhdessä bussilla. Useampi vastaaja oli jättänyt ne väliin olettaen, että retkellä liikuttaisiin esteellisellä bussilla ja tutustumiskohteet olivat esteellisiä. Näin tekivät nekin, joilla ei ollut huonoja kokemuksia menneiltä vuosilta.

Kaikki eivät osanneet eritellä syitä pois jäämiseen, vaan sanoivat vain, että osallistuminen olisi niin hankalaa. Ne, jotka perustelivat, pelkäsivät aiheuttavansa liikaa vaivaa ja kuluja, jos heidän osallistumisensa vaatisi järjestelyjä. Yleisesti vammaiset ihmiset jättäytyivät oma-aloitteisesti ja tästä minkäänlaista numeroa tekemättä pois suuresta joukosta sellaista toimintaa, jossa korostuu epämuodollinen vuorovaikutus, koska he eivät halunneet olla vammattomille taakaksi tai rajata vammattomien mahdollisuutta toimia epäinklusiivisella tavalla.

Vain harva haastateltu oli puhunut kokemuksistaan muiden poliittisesti aktiivisten vammaisten ihmisten kanssa, vaikka olisi tuntenut ja tavannut heitä. Vammaisuuteen liittyvät kokemukset eivät olleet tulleet puheeksi. Suurin osa suhtautui myönteisesti ajatukseen, että ottaisi kokemuksiaan puheeksi tuttujen vammaisten kanssa tai hakeutuisivat muiden vammaisten puolue toimijoiden pariin, mutta yksi haastateltava korosti tekevänsä yhteistyötä asioiden, ei vammaisuuden perusteella.

Ne haastatellut, jotka olivat keskustelleet kokemuksistaan muiden vammaisten kanssa, pitivät kokemusten vaihtamista tärkeänä vertaistuen, voimaantumisen ja kannustuksen paikkana. Foorumeita keskusteluille tarjosivat sosiaalinen media sekä puolueiden vammaispoliittiset

työryhmät ja yhdistykset. Oli tuntunut tärkeältä ja hyvältä huomata, että vammaiset ihmiset yli puoluerajojen toivoivat lisää vammaisia ihmisiä päättäjiksi. Keskustelut olivat toisaalta osoittaneet, että edes samalla tavalla vammaiset ihmiset eivät koe asioita samalla tavalla.

Haastattelemamme ihmiset pohtivat omaa ja muiden vammaisten roolia puolueessa. Kaikki pitivät hyvänä sitä, että vammaisia ehdokkaita pyydetään ja otetaan ehdokkaiksi vaaleissa. Mutta onko hyvä, että vammaiselle poliitikolle annetaan tietty vammaisuuteen liittyvä rooli? Muutamat muistuttivat, ettei vammaisuus sinänsä tarkoita, että on hyvä poliitikko, eikä sillä saa ratsastaa. Pitää olla uskottava.

Muutamat vastaajat kertoivat pyrkineensä jossain poliittisen toimintansa vaiheessa osoittamaan uskottavuuttaan välttelemällä vammaisaiheita. Osalle vammaisehdokkaan tai -poliitikon rooli ei ollut lainkaan vastenmielinen, sillä vammaisten oikeuksiaahan he olivat tulleet politiikkaan puolustamaan. Muutama vastaaja koki, että heidän tehtävänsä on lisätä tietoisuutta vammaisuudesta sekä vammaisten oikeuksista puolueessaan ja politiikassa yleisesti.

Kaksi vastaajaa pohti sitä, miten hyvin he yksittäisinä vammaisina poliitikkoina osaisivat edustaa kaikkia vammaisia tai edes omaa vammairyhmäänsä. He pohtivat yhtäältä, onko se mahdollistakaan, kun vammaiset ihmiset ovat niin moninainen joukko. Toisaalta he pohtivat myös, onko epäpätevä vammainen ehdokas, jos ei osaa vastata vaalikopilla kysymyksiin vammaispalvelulaista tai terveydenhuollosta.

Vastaajia pyydettiin vertaamaan vammaisen ihmisen asemaa politiikassa ja puoluetoiminnassa siihen, millainen vammaisen ihmisen asema on yhteiskunnassa yleensä. Vastaukset ja niiden näkökulmat olivat moninaisia. Osa vastaajista lähti pohtimaan, kuinka helppo vammaisen ihmisen on lähteä puoluetoimintaan ja menestyä vaaleissa. Puoluetoimintaan lähtemisen kynnyksen arveltiin olevan korkea, koska poliitikoilla on huono maine ja politiikan ajatellaan vaativan paljon osaamista. Vastaajat muistuttivat, että mukaan lähteminen ei vielä tarkoita, että kerää ääniä vaaleissa. He korostivat uskottavuuden merkitystä. Osa vastaajista ilmaisi selkeästi, että vammaisten ehdokkaiden on vaikeampi menestyä kuin ei-vammaisten. Kaksi vastaajaa arvioi, etteivät ihmiset uskalla äänestää vammaista ehdokasta, koska pelkäävät, ettei hän suoriudu vaaleilla valitun päättäjän tehtävistä.

Keinot vammaisten ihmisten osallisuuden edistämiseksi

Olemme tarkastelleet edellä vammaisten ihmisten asemaa suomalaisten eduskuntapuolueiden toiminnassa. Aloitimme analyysin toteamalla, että vammaiset ihmiset ovat yksi suomalaisen yhteiskunnan syrjityimmistä ryhmistä, koska heihin kohdistuu

syrijintää ei useinkaan tunnusteta tai tunnusteta syrjinnäksi. Tämä näyttää analyysimme perusteella kuvaavan myös vammaisten ihmisten asemaa puoluetoiminnassa.

Puolueiden järjestöpäälliköiden tai vastaavissa tehtävissä puoluetoimistolla työskentelevien henkilöiden haastattelujen perusteella puolueet tunnustavat heikosti vammaisten osallisuuteen liittyviä kysymyksiä, vaikka kaikilla puolueilla onkin paljon vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen aseman edistämiseen liittyvää hyvää tahtoa. Vammaisten ihmisten puoluetoiminnassa kohtaama syrjintä ei ole tahallista vaan pikemminkin tahatonta ja usein jopa sellaista, johon ei ymmärretä tai osata kiinnittää riittävää huomiota.

Puoluehaastattelut kertoivat siitä, kuinka puolueet kyllä haluavat olla avoimia kaikille niiden toiminnan äärelle löytäville. Puolueet eivät kuitenkaan hahmota, että niiden olisi ryhdyttävä aktiivisesti ja oma-aloitteisesti muuttamaan omia toimintatapojaan, jotta eri tavoin toimintarajoitteisten kohtaamat esteet puoluetoimintaan osallistumisesta tulisivat puretuiksi. Yhtäältä kysymys on siitä, että silloinkin, kun esteiden olemassaolo tiedostetaan, niiden purkaminen nähdään jonkun muun tehtäväksi. Juhlapuheiden tason vammaisinklusiosta oman toiminnan uudelleen ajattelemisen tasolle siirtyminen koetaan vaikeaksi varsinkin silloin, kun esimerkiksi puolueen ei-esteettömillä rakennuksilla tai joitain vammaisryhmiä ulossulkevilla käytännöillä on yhteys puolueen perinteisiin.

Vammaisten puoluetoimijoiden haastattelut kertovat, kuinka vammaiset ihmiset ovat tottuneet ulossulkemiseen ja muihin syrjiviin käytänteisiin tavalla, jota voidaan kuvata sisäistetyksi syrjinnäksi. Samaan aikaan, kun he kokevat puolueiden suhtautuvan pääasiassa myönteisesti heidän esiin nostamiensa epäkohtien korjaamiseen, he myös mukauttavat omaa toimintaansa erilaisiin esteisiin yksinkertaisesti jättäytymällä pois.

Yhteistyökykyisyys on politiikassa tärkeä ominaisuus. Vammainen puoluetoimija joutuu miettimään, lyökö yhdenvertaisuustoimien vaatiminen häneen yhteistyökyvyttömän ihmisen leiman. Toimiessaan poliittisissa luottamustehtävissä kuten kunnanvaltuutettuina, vammaiset puoluetoimijat pikemminkin hyväksyvät esimerkiksi sen, että heidän on tilojen esteellisyydestä johtuen ruokailtava erillään muista valtuutetuista, kuin nostavat tämän epäkohdan esiin. Kaikkea sitä, minkä vammaiset ihmiset hyväksyvät, ei voi kuitenkaan pitää asioita objektiivisesti tarkastellen hyväksyttävänä.

Syrjivien rakenteiden tunnistaminen ja purkaminen ei ole vain eikä edes ensisijaisesti syrjittyjen tehtävä vaan sen sijaan myös ja suorastaan ensisijaisesti näitä rakenteita toiminnallaan ylläpitävien tehtävä. Vammaisten osallisuuden edistäminen suomalaisessa puoluetoiminnassa edellyttää tämän lähtökohdan nykyistä parempaa sisäistämistä.

Puoluehaastattelut kertovat siitä, ettei puolueissa ole ylipäätään pohdittu vammaisuutta laajemmin suhteessa yhteiskuntaan ja niihin eriarvoistaviin rakenteisiin, jotka vaikuttavat

vammaisten ihmisten elämään ja sitä kautta myös heidän osallisuuteensa puolue toiminnassa. Pikemminkin puolueet näkivät vammaisuuden yksilöiden psykofyysisinä ominaisuuksina, joiden huomioiminen edellyttää puolueilta erilaisia teknisluonteisia toimia. Puolueet vaikuttavat toivovan, että heille esitettäisiin jonkinlaisen tarkastus- ja toimenpidelistan muodossa joukko asioita, joista huolehtimisen jälkeen puolueet voisivat todeta vammaisten osallisuuden olevan kunnossa.

Vammaisuus on kuitenkin liian moniulotteinen ilmiö, jotta tällaiset listat voisivat olla kattavia, eikä erilaisten tarkastus- ja toimenpidelistojen laatimista ja toimeenpanoa voi pitää kovinkaan hyvänä lähestymistapana vammaisten osallisuuden edistämiseen. Pikemminkin vammaisten osallisuuden edistäminen edellyttääkin aitoa halua herkistyä eriarvoistaville rakenteille ja etsiä erilaisia keinoja niiden purkamiseen. Tämä voi toki tapahtua erilaisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisen yhteydessä, mutta aivan yhtä hyvin se voi tapahtua myös toisenlaisissa yhteyksissä.

Aivan alkuun puolueiden tulee toki sitoutua luopumaan lainvastaisesta toiminnasta kuten esimerkiksi poliittisten tilaisuuksien järjestämisestä esteellisissä tiloissa. Tämä ei yksin riitä, sillä vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan lainsäädännön vähimmäisvaatimusten noudattaminen ei riitä vammaisten osallisuuden toteuttamiseen, mistä vammaisten puolue toimijoiden haastattelut kertovat monin tavoin.

Samalla on kuitenkin vaikea ottaa puolueiden puolesta kantaa siihen, missä määrin puolueiden on toiminnassaan asetettava vammaisten osallisuuden edistämisen rima korkeammalle kuin mihin vammaisten ihmisten syrjintää purkavassa suomalaisessa lainsäädännössä se on asetettu. Tällaisten linjanvetojen tulee perustua puolueen omaan sisäiseen keskusteluun, jota ei voi korvata jonkinlaisella puolueen ulkopuolella luotavalla, tyhjentäväksi esitykseksi pyrkivällä tarkastuslistalla.

Olemme tässä selvityksessä tunnistaneeet joitain toimenpiteitä, joihin puolueiden tulisi nähdäksemme ryhtyä välittömästi:

- Puolueiden on vahvistettava ydintoimijoidensa tietämystä vammaisuudesta ja vammaisiin ihmisiin kohdistuvan syrjinnän purkamisesta.
- Puolueiden on viestittävä aktiivisesti, että vammaisten poliittinen aktiivisuus on paitsi mahdollista myös olennainen osa puolue toimintaa.
- Puolueiden on luovuttava tapahtumiensa ja muun toimintansa järjestämisestä tiloissa, jotka eivät ole esteettömiä.
- Puolueiden on tuotettava toimintaansa koskevaa materiaalia viittomakielellä ja huolehdittava viittomakielen tulkkauksen saatavuudesta kaikessa toiminnassaan.
- Puolueiden on huolehdittava, että niiden verkkosivut ja muut digitaaliset palvelut ovat saavutettavia.

- Puolueiden on otettava käyttöön vammaiskiintiöt tai muut vastaavat positiivisen erityiskohtelun keinot valitessaan henkilöitä niin toimitelmiinsä kuin esimerkiksi kansanedustajan avustajan tehtäviin.
- Puolueiden kaikkien toimijoiden on oma-aloitteisesti tunnistettava ja purettava esteitä vammaisten ihmisten täysimääräiselle osallistumiselle puolue toimintaan, jotta tämä ei jää vain vammaisten puolue toimijoiden itsensä tehtäväksi.
- Puolueiden on aktiivisesti edistettävä poliittisen toiminnan kannalta symbolisesti tärkeiden paikkojen kuten valtuustosalien täysimääräistä esteettömyyttä ja muuta saavutettavuutta sekä luovuttava kaikista sellaisista käytän teistä, joilla ylläpidetään vammaisten henkilöiden eriarvoista kohtelua tai ulossulkemista suhteessa muihin poliittisiin toimijoihin.
- Puolueiden on kiinnitettävä huomiota siihen, että vammaisten ihmisten olemassaolo näkyy kaikessa puolueiden viestinnässä.
- Puolueiden on luotava vammaisille puolue toimijoille turvallinen tila nostaa esiin havaitsemiaan epäkohtia.

Lähteet

Cox, Peta (2013). *Passing as Sane, or How to Get People to Sit Next to You on the Bus*. Teoksessa Jeffrey A. Brune & Daniel J. Wilson (toim.) *Disability and Passing: Blurring the Lines of Identity*. Philadelphia: Temple University Press.

Esaiasson, Peter (2000). *How Members of Parliament Define Their Task*. Teoksessa Esaiasson, Peter & Knut Heidar (toim.) *Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience*, 51–82. Columbus: Ohio State University Press.

ETYJ/ODIHR (2019). *Guidelines on promoting the Political Participation of Persons with Disabilities*. Varsova: Office for Democratic Institutions and Human Rights.

FRA – Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2014a. *Vammaisten henkilöiden poliittiset osallistumisoikeudet – Yhteenveto*. Wien: Euroopan unionin perusoikeusvirasto.

FRA – Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2014b. *The right to political participation for persons with disabilities: human rights indicators*. Wien: Euroopan unionin perusoikeusvirasto.

Katsui, Hisayo (2005). *Towards Equality. Creation of the Disability Movement in Central Asia*. Helsinki: Helsinki University Press.

Kuosma, Tapio (2003). Uusi kansalaisuuslaki. Helsinki: Lainvoima.

Lawson, Anna & Angharad E. Beckett (2021). The social and human rights models of disability: towards a complementary thesis. *The International Journal of Human Rights* 25:2, 348–379. DOI: 10.1080/13642987.2020.1783533.

Mattila, Maija (2017). From Representative Democracy to Democratic Representation – Lessons from the Talvivaara Controversy. *Acta Universitatis Tamperensis* 2329. Tampere: Tampere University Press.

Noponen, Martti (1989). Kansanedustajien sosiaalinen tausta. Teoksessa Noponen, Martti (toim.) Suomen kansanedustusjärjestelmä, 101–114. Porvoo: WSOY.

Nurmi-Koikkalainen, Päivi; Ahola, Sanna; Gissler, Mika; Halme, Nina; Koskinen, Seppo; Luoma, Minna-Liisa; Malmivaara, Antti; Muuri, Anu; Sainio, Päivi; Sääksjärvi, Katri; Väyrynen, Riikka (2017). Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotuotannosta.

Oikeusministeriö (2021). Perusoikeusbarometri. Helsinki: oikeusministeriö.

Osler, Audrey & Hugh Starkey (2005). *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*. Berkshire: Open University Press.

Saward, Michael (2006). The Representative Claim. *Contemporary Political Theory* 5:3, 297–318.

Sépulchre, Maria (2019). This is not Citizenship: Analysing the Claims of Disability Activists in Sweden. Uppsala: Uppsala Universitet.

Stein, Michael Ashley & Penelope J. S. Stein (2007). Beyond Disability Civil Rights. *Hastings Law Journal* 58:6, article 2, 1203–1240.

Sulkunen, Irma (1990). The Mobilisation of Women and the Birth of Civil Society. Teoksessa Manninen, Merja & Päivi Setälä (toim.) *The Lady with the Bow. The Story of Finnish Women*, 42–53. Helsinki: Otava.

Suurpää, Leena (2002). Erilaisuuden hierarkiat: Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Westinen, Jussi (2015). Äänestäjäkunnan ideologinen ja sosiodemografinen profiili. Teoksessa Borg, Sami, Elina Kestilä-Kekkonen & Jussi Westinen (toim.)

Demokratiaindikaattorit 2015. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita 56/2015, 39–51.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016). ”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen” – Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa. Helsinki: Oikeusministeriö ja syrjinnän seurantajärjestelmä.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Finlex 27/2016

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm45237816608560 [Viitattu 5.10.2021].